

तुला खलंच सांगतो आई

तुला खलंच सांगतो आई
कधी खोतं मी बोलत नाही ॥१॥
तु घुशळीत होतीस ताक
माऊ घालीत होती नाक
वल लोन्याचा गोला आला
तो तिनेच अछेल खाल्ला
मला आवडतं मुली ती नाई

कधी खोतं मी बोलत नाही ॥१॥

आधी दादानं खोली माझी काल्ही
मग दादाची खोल मी मोल्ली
त्यानं तोंदाला गोला माझ्या फासला
आलं चोरीचा मुद्दाम घेतला
तुला कशं ग पतत नाई ?

कधी खोतं मी बोलत नाही ॥२॥

---◆◆◆◆◆---

दात घासू खसा खसा

दात घासू खसा खसा
चुळा भरू खळा खळा
अंग चोळू खरा खरा
केस विंचरू सरा सरा
नाक डोळे साफ करू
नखे बिखे साफ करू
गणवेश घालून डबा भरू
आईला हसून टाटा करू
डबा नि दप्तर घेऊ या
ऐटीत शाळेला जाऊ या

---◆◆◆◆◆---

आई आई ये ग

आई आई ये ग । पोहे करून दे ग ।
आजी आजी ये ग । डबा भरून दे ग ।
बाबा बाबा या हो । पाटी पुस्तक द्या हो ।
ताई दादा या रे । पेन्सिल माझी द्या रे ।
रिक्षावाले या हो । मला शाळेत न्या हो ।
बाई बाई या हो । डबा उघडून द्या हो ।
खाऊ लौकर खाईन । घरी मी लौकर जाईन ।
सुलोचना बाई द्या हो घंटा । आता सगळ्यांना टाटा ।

---◆◆◆◆◆---

एक माकडाने काढले दुकान

एका माकडाने काढले दुकान
आली गिऱ्हाईके छान छान
मनीने आणले पैसे नवे
म्हणाली, शेटजी दूध हवे
अस्वल आलं नाचवीत पाय
म्हणाले, मधाचा भाव काय ?
कोल्ह्याने मागितला गुळाचा ठेवा
माकड म्हणाले चावत कंद
आता झाले दुकान बंद.

---◆◆◆◆◆---

शाळा आमची

ला... ल ल ला... ललला ललला..
शाळा आमची, आहे किती छान
नि आम्ही रोज शाळेत येणार ॥१॥
खेळ गाणी गोष्टी इथे रंगणार..
अभ्यासही इथे करणार ॥२॥ नि आम्ही..
नवीन नवीन गोष्टी सगळ्यांशी दोस्ती
इथे आम्ही सारं शिकणार ॥३॥ नि आम्ही..
लिहूनी, वाचूनी, शिकूनी सवरूनी..
अफलातूनी होऊनी जाणार ॥३॥ नि आम्ही..

---◆◆◆◆◆---

सुविचार

- ◆ ज्याची चांगूलपणावर श्रद्धा आहे त्याला कशाचेही भय वाटत नाही.
- ◆ मन विकारी झाले की विचार गढूळ होतात, विचार गढूळ झाले की विवेक नष्ट होतो, विवेक नष्ट झाला की आचार भ्रष्ट होतात. आचारभ्रष्टाची किंमत जग दुष्टात करते.
- ◆ सद्ग्रंथांचे वाचन म्हणजे सदाचाराच्या मार्गाचे व उत्कर्षाचे साधन.
- ◆ तुमच्यावर हल्ला करणाऱ्या शत्रूला भिऊ नका, परंतु तुमची स्तुती करणाऱ्या मित्रापासून सावध रहा.
- ◆ मोती होऊन सुवर्णाच्या संगतीत राहण्यापेक्षा दवबिंदू होऊन एखाद्या चातकाची तहान भागविणे श्रेष्ठ होय.
- ◆ नम्रतेने जे लाभेल ते बळाने कधीही मिळणार नाही.
- ◆ सगळी नाती स्वार्थाभोवती गुंफलेली असतात. स्वार्थ संपला की कोणतंच नातं उरत नाही.
- ◆ टीका आणि विरोध हीच एका समाजसुधारकास मिळालेली बक्षीसे असतात.
- ◆ ज्यांच्या आचारविचारांत नेहमी दुसऱ्यांचे हितच असते तेच खरे साधू.
- ◆ देव, देश व मानव यांची सेवा करताना जो स्व देतो तो कृतार्थ होतो. त्यागातच वैभव आहे, संचयात नाही.
- ◆ गरीब स्थितीतील समाधान हे खऱ्या श्रीमंतीचे लक्षण होय.
- ◆ मनुष्य विचारी असेल तर तत्त्वज्ञानी बनतो व विकारवश असेल तर बेताल बनतो.
- ◆ विद्येचा उपयोग वादासाठी करावयाचा नसून तो विकासासाठी करावयाचा असतो.
- ◆ सद्गुण, सदाचार व सद्विचार हे माणसाचे खरे अलंकार आहेत.
- ◆ सत्य असेल तर ते काळाच्या ओघातही टिकेल, असत्य असेल तर अदृश्य होईल
- ◆ उद्याचा भविष्यकाळ आजच्या त्यागातून निर्माण करावा लागतो.
- ◆ भेटवस्तूची किंमत पैशाने मोजावयाची नसते तर ती त्यामागच्या भावनेने मोजायची असते.
- ◆ आईचे प्रेम जेथे असेल ती झोपडी राजराजेश्वरांच्या ऐश्वर्यालाही लाजवील.
- ◆ जाईचा मंडप आपल्या घरापुरता घातला तरी चालेल परंतु मायेचा मंडप शेजाऱ्याच्या घरापर्यंत घालावयास विसरू नका.
- ◆ जे आपणांस ठावे - ते इतरांना सांगावे । शहाणे करून सोडावे इतरेजना ॥
- ◆ 'लवकर निजे, लवकर उठे तथा विद्या - आरोग्य - ज्ञान - संपत्ती मिळे.'
- ◆ आपले हात नुसते घेण्यासाठी नव्हे तर इतरांना देण्यासाठी आहेत हे लक्षात ठेवा.
- ◆ जीवन किती काळ जंगलात यापेक्षा जीवन कसे जंगलात याला फार महत्त्व आहे.
- ◆ इष्ट असेल तेच बोला व शक्य असेल तेच करा.
- ◆ पुस्तके म्हणजे मानवी संस्कृतीला उजाळा देणारे दीपस्तंभ आहेत.
- ◆ भारतीय संस्कृती 'सत्यम्, शिवम्, सुंदरम्' चा शोध घेणारी आहे.

- ✧ श्रद्धा म्हणजे जीवन. श्रद्धा जीवन जगण्याची शक्ती आहे. दृढ श्रद्धेतूनच महान कार्ये निर्माण झाली आहेत.
- ✧ स्वतःच्या धामातून जे प्राप्त होते ते लाख मोलाचे असते.
- ✧ सन्मार्गाने चालण्याची प्रेरणा मिळण्यासाठी नेहमी चांगल्या गोष्टी पहाव्यात, ऐकाव्यात व बोलाव्यात.
- ✧ नेतृत्व मागून मिळत नाही, ते आपल्या कर्तृत्वाने मिळवावयाचे असते.
- ✧ इतिहासापासून आपण धडा घेत नाही म्हणूनच इतिहासाची पुनरावृत्ती होते.
- ✧ इतिहास घडविण्यासाठी इतिहास वाचावा लागतो, जतन करावा लागतो.
- ✧ चांगले विचार पेरा, चांगले विचार जन्माला येतील. चांगले आचार पेरा, चांगले चरित्र जन्माला येईल.
- ✧ धृष्टा राक्षसी वृत्ती आहे. क्षमा मनुष्याचे लक्षण आहे, पण प्रेम म्हणजे देवत्वाचे प्रतीक.
- ✧ कोणत्याही प्रकारचा विजय नम्रतेने स्वीकारा व अपयश, पराजय, खिलाडू वृत्तीने स्वीकारा.
- ✧ शहाणा माणूस चूक विसरतो पण त्याची कारणे मात्र कधीच विसरत नाही.
- ✧ बोलताना विचार करा. बोलून विचारात पडू नका.
- ✧ जीवन फुलासारखे असू द्या. पण ध्येय मात्र मधमाशीसारखे असू द्या.
- ✧ वेळ निघून गेल्यावर सुचलेला विचार आणि पिके जळून गेल्यावर पडलेला पाऊस यांची किंमत सारखीच.
- ✧ जगात माणूस शोभून दिसतो तो मोत्याच्या हारांनी नाही तर धामाच्या धारांनी.
- ✧ कष्टाने आणि नीतीने मिळविलेल्या मीठभाकरीत असलेली गोडी अन्यायाच्या पक्वान्नात नसते.
- ✧ संकटापेक्षा संशय यशाला फार घातक ठरतो.
- ✧ काही वेळा काही लोकांना किंवा काही लोकांना काही वेळा तुम्ही फसवाल, पण सर्वच वेळी तुम्ही सर्वच लोकांना फसवू शकणार नाही.
- ✧ एकत्र येणे म्हणजे प्रारंभ, एकत्र राहणे म्हणजे प्रगती आणि एकत्र चिकाटीने व सातत्याने काम करीत राहणे म्हणजे यश होय.
- ✧ वैराने वैर वाढेल हे निश्चित समजा. परंतु प्रेमाने वैर घटेल. म्हणून आपल्या वैर्यावर सुद्धा प्रेम करा.
- ✧ द्वेषाने द्वेषाला कधीच जिंकता येणार नाही.
- ✧ ज्ञान हे पैशापेक्षा श्रेष्ठ आहे कारण पैशाचे तुम्हांला रक्षण करावे लागते, तर याउलट ज्ञान तुमचे रक्षण करते.
- ✧ शील घडविणारे, मनाची शक्ती वाढविणारे, बुद्धीचा विकास करणारे आणि मनुष्याला स्वावलंबी बनविणारे असे शिक्षण असावे.
- ✧ माणसाच्या हातून कधीच चुका न होणं म्हणजे यश नव्हे, तर एकच चूक दुसऱ्यांदा न होणं म्हणजेच खरं यश आहे.
- ✧ समर्थ लेखणी एकाच वेळी लाखो लोकांना विचारमग्न करते, परिपुष्ट करते, कृतिशील बनविते.
- ✧ जीवन हे इतरांसाठी विचारपूर्वक वेचले तर जीवनाचे सोने होते, हे मर्म ज्याला समजेल तो ध्येयवादी.
- ✧ पायदळी चुरगळलेली फुले चुरगळणाऱ्या पायांना आपला सुगंध अर्पण करतात.
- ✧ गेलेल्या संधीबद्दल रडत बसण्यापेक्षा येणाऱ्या संधीचे स्वागत करा.
- ✧ याचकांना काही न देता विन्मुख घालवू नये, त्यांचा अपमान करू नये व कठोर शब्द बोलू नयेत.
- ✧ आपल्याला जे आवडते ते करण्यात मोठेपणा नसून आपल्याला जे करावे लागते ते आवडीने करण्यात मोठेपण आहे.

- ✧ तुमच्याने पुढे जावत नसेल तर जाऊ नका पण पुढे जाणाऱ्याला मागे खेचू नका.
- ✧ अंधारच नसता तर चमकणाऱ्या ताऱ्यांना काहीच किंमत नसती.
- ✧ आनंदी वृत्ती आणि समाधान ही फार मोठी शारीरिक सौंदर्यवर्धक साधने आहेत.
- ✧ नवीन शिकण्याची उमेद ज्याची गेली तो म्हातारा.
- ✧ संतांचे सुविचार आपल्या निकोप हृदयात अखंड ठेवावेत. जीवनात ते मार्गदर्शन करतील.
- ✧ ज्ञानाने बुद्धी जिंकता येते, पण सेवेने अंतःकरण जिंकता येते.
- ✧ ज्ञानसंग्रह करण्याचे प्रबळ साधन म्हणजे वाचन होय.
- ✧ सल्लामसलत देणारे अनेक असतात, पण मदत देणारे थोडेच असतात.
- ✧ कर्ज हे कितीही उपकारक असले तरी ते ओझेच असते.
- ✧ चिकाटी हे जीवनातील यशाचे साधन होय.
- ✧ दुष्टांची संगत नेहमी यशाच्या रस्त्यात काटे पसरते.
- ✧ पवित्र होण्यासाठी जाळून घ्यावे लागते. अंकुरित होण्यासाठी गाडून घ्यावे लागते.
- ✧ जो स्पष्टवक्ता असतो तो कधीच कपटी असत नाही.
- ✧ फुलांच्या सुगंधापेक्षा कीर्तीचा सुगंध चांगला.
- ✧ जो कधीच चुकत नाही तो बहुधा काही करतच नसतो.
- ✧ सुडाचा आनंद एक दिवस टिकतो. क्षमा करण्याचे यश चिरंजीव आहे.
- ✧ मित्राच्या मरणापेक्षा मैत्रीचे मरण असह्य असते.
- ✧ अविरत उद्योग हा शांतिसमाधानाचा झरा होय.
- ✧ कुटुंबातील अखंड प्रेमाचा झरा म्हणजे आई होय.
- ✧ ज्याला आपल्या अज्ञानाची अखंड जाणीव असते तोच ज्ञानी होय.
- ✧ रात्र गुपचूपपणे कळ्या फुलविते आणि तिचे श्रेय मात्र दिवसाला घेऊ देते.
- ✧ आपल्या पावलांना मार्ग दाखविणारा एकच दिवा असतो, तो म्हणजे अनुभवाचा.
- ✧ ज्योतिष माणसाला दुबळं करतं. नकारात्मक भूमिका घ्यायला शिकवतं.
- ✧ हृदयात अपार सेवा भरली की सगळीकडे मित्र दिसू लागतात.
- ✧ अन्न म्हणजे देव आहे, म्हणून त्याचा कधीही अपव्यय करू नये.
- ✧ तुम्हांला कोणी फसवले म्हणून तुम्ही कोणाला फसवू नका.
- ✧ श्रीमंत होण्यापेक्षा गुणवंत होण्याचा प्रयत्न करा.
- ✧ कार्यात यश मिळो न मिळो, प्रयत्न करण्यात कुचराई करू नका.
- ✧ आधी जातो मनाचा तोल मग जातो शरीराचा तोल.
- ✧ अहंकार आणि लोभ हे माणसाच्या दुःखाचे सर्वात मोठे कारण आहे.
- ✧ जगाने माझ्यासाठी काय केले, हे पाहण्याअगोदर मी जगासाठी काय केले हे अगोदर विचारात घ्यावे.
- ✧ दैववादी मनुष्य संतवर नाश पावतो.
- ✧ समुद्रात केवढेही प्रचंड वादळ झाले तरी समुद्र आपली शांतता सोडत नाही.
- ✧ चांगुलपणाचा मार्ग काटेरी असला, तरी त्याची फळे गोड असतात.
- ✧ आपण कसे दिसतो यापेक्षा कसे आहेत याचा विचार करा.

- ✧ तुम्हाला जर मित्र हवे असतील तर तुम्ही दुसऱ्याचे मित्र बना.
- ✧ दोष काढणे सोपे पण ते सुधारणे अवघड आहे.
- ✧ दुसऱ्याला उपदेश करण्यासारखी सोपी गोष्ट नाही.
- ✧ उषःकालाकडे जाण्याचा एकच मार्ग आणि तो म्हणजे रात्र.
- ✧ समोर अंधार असला तरी त्यापलीकडे प्रकाश आहे.
- ✧ भव्य विचार हा सुगंधासारखा आहे.
- ✧ परिस्थितीच्या आधीन होण्यापेक्षा परिस्थितीवर मात करा.
- ✧ कष्टाचा आवाज शब्दाच्या आवाजापेक्षा मोठा असतो.
- ✧ विद्यार्थी हा विद्येवर चरणारा राजहंस पक्षी आहे.
- ✧ आईसारखे जगात दुसरे पवित्र दैवत नाही.
- ✧ माता ही प्रेमाची सरिता आहे.
- ✧ मातृभूमी हे मातेसारखेच पवित्र नि सर्वश्रेष्ठ दैवत आहे.
- ✧ माता, पिता, गुरू आणि स्वदेश यांची सेवा म्हणजेच परमेश्वराची सेवा.
- ✧ निरोगी मुले ही राष्ट्राची खरी संपत्ती आहे.
- ✧ जनसेवा हीच खरी ईश्वरसेवा.
- ✧ मायभूमीतील मातीसुद्धा सर्व जगाहून प्रिय वाटते.
- ✧ माणसाने माणसाशी माणुसकीने वागणे हा खरा मानवधर्म होय.
- ✧ भूतकाळासाठी रडण्यापेक्षा वर्तमानकाळाशी लढण्यात आणि भविष्याच्या शिखरावर चढण्यातच खरा पराक्रम आहे.
- ✧ संस्कृतीचा उगम आपल्या घरापासून होतो.
- ✧ शस्त्रापेक्षा शब्द जपून वापरा, कारण शब्दांची जखम सहसा लवकर बरी होत नाही.
- ✧ अपयश ही यशाची पहिली पायरी आहे.
- ✧ शिक्षण हा मानवाचा तिसरा डोळा आहे.
- ✧ विद्या विनयेन शोभते.
- ✧ टाकीचे घाव सोसल्याशिवाय देवपण अंगी येत नाही.
- ✧ ज्याचे कार्य सुंदर तो सुंदर.
- ✧ गरज ही ज्ञानाची जननी आहे.
- ✧ आळस ही एक प्रकारची आत्महत्या होय.
- ✧ प्रेमाने जग जिंकता येते.
- ✧ प्रयत्न हाच देव !
- ✧ कपटी मित्रापेक्षा दिलदार शत्रू बरा.
- ✧ मानव हा आपल्या नशिवाचा शिल्पकार आहे.
- ✧ सदाचारी माणसे नेहमी निर्भय असतात.
- ✧ मेणबत्ती प्रमाणे स्वतः जळून दुसऱ्यांना थोडा प्रकाश दिला तरी मी स्वतःला धन्य मानीन.
- ✧ आपण काय उपदेश करतो यापेक्षा काय आचरणात आणतो यावरच चारित्र्य अवलंबून असते.
- ✧ द्रव्याने भरलेल्या तिजोरीपेक्षा दयेने भरलेल्या हृदयाची किंमत अधिक असते.
- ✧ प्राप्तीच्या आनंदापेक्षा प्रयत्नांचा आनंद अधिक आहे.
- ✧ पायदळी चुरलेली फुले चुरणाऱ्या पायांना आपला सुवास अर्पण करतात.
- ✧ अविरत उद्योगधंदा शांती समाधानका अखंड निर्झर है।
- ✧ आपल्या यशाचे मोल आपल्याला किती अडचणींशी झगडावे लागले यावरून ठरवावे.
- ✧ चुकीवर पांघरूण घालण्यासारखी घोडचूक नाही.
- ✧ ध्येयाचा ध्यास लाभला, म्हणजे कामाचा त्रास वाटत नाही.

- ✧ दुःख विभागल्याने कमी होते, सुख विभागल्याने वाढते.
- ✧ सौंदर्य हे वस्तूत नसून ते पहाणाऱ्यांच्या दृष्टीत असते.
- ✧ जीवन फुलपाखरासारखे असू द्या, पण ध्येय मधमाशीसारखे ठेवा.
- ✧ द्वेषाला द्वेषाने उत्तर द्याल, तर द्वेष कधीच संपणार नाही.
- ✧ दुसऱ्यांच्या दुःखाचा विचार करावयास शिकतो तो खरा सुशिक्षित.
- ✧ उषेचे मधुर हास्य पहावयाचे असेल, तर रात्रीचा काळोख पहाण्याची तयारी ठेवा.
- ✧ स्वातंत्र्य म्हणजे स्वैराचार नव्हे.
- ✧ दुष्मनाची तलवार जितकी मजबूत, तितकीच आपली ढाल मजबूत असली पाहिजे.
- ✧ जगून मरण्यापेक्षा मरून जगण्यात मोठेपण आहे.
- ✧ कृती चटका लावणारी हवी, देणारी नको.
- ✧ चांगले विचार मनात फार वेळ टिकत नाहीत, म्हणून ते मनात येताच कृती करा !
- ✧ ठेच दोन तऱ्हेने लागते. एक मुळीच पाहिले नाही तर, किंवा फार दूरवर पहात राहिल्यावर.
- ✧ प्रत्येक वस्तूत सौंदर्य असते पण ते प्रत्येकाला दिसतेच असे नाही.
- ✧ रागाला जिंकण्याचा एकच उपाय, तो म्हणजे मौन.
- ✧ काम करताना आपले कपडे भरतील अशी ज्याला भीती वाटते, तो गरिबांचे राज्य कसे निर्माण करणार !
- ✧ जो आपल्या पाठीमागे टीका न करता, आपल्या तोंडावर टीका करतो तोच खरा मित्र !
- ✧ समाधान हीच कलेची कसोटी होय.
- ✧ जो आपल्याशी वाईट वागतो, त्याच्या चांगल्यासाठी देवाजवळ प्रार्थना करा.
- ✧ राष्ट्राचा विचार करा व कामास लागा, नुसत्या आहार विहारासाठी मानव-जन्म नाही.
- ✧ विद्वत्तेपेक्षा सुस्वभावाला अधिक महत्त्व आहे.
- ✧ जातीने कोणी श्रेष्ठ नसून गुणांनीच श्रेष्ठ ठरतो.
- ✧ जीवन सुंदर व यशस्वी करण्यासाठी तीन गुणांची जरूरी असते - प्रेम, ज्ञान व शक्ती.
- ✧ अनुभव हा सर्वात मोठा शिक्षक आहे.
- ✧ लीनता पाहिजे पण लाचारी नको.
- ✧ प्रेम म्हणजे हृदयाचा विकास, ज्ञान म्हणजे बुद्धीचा विकास आणि शक्ती म्हणजे शरीराचा विकास.
- ✧ मोती होऊन सुवर्णाच्या संगतीत राहण्यापेक्षा दंवबिंदू होऊन एखाद्या चातकाची तहान भागविणे अधिक श्रेष्ठ होय.
- ✧ संकटास हिरिरीने तोंड देणे याचेच नाव धैर्य !
- ✧ चिंता करून उद्याचे दुःख दूर होत नाही, तर उलट त्यायोगे आजचे धैर्य मात्र खचते.
- ✧ शिक्षण हे पणतीने पणती पेटविण्यासारखे आहे.
- ✧ संस्कृती म्हणजे आपल्या मनावर ताबा व दुसऱ्याच्या दुःखाची जाणीव.
- ✧ प्रगती हे जीवनाचे ध्येय असले, तरी गती हा त्याचा आत्मा आहे.
- ✧ आळस हा सर्व सद्गुणांना झाकून टाकणारा गंज आहे.
- ✧ समग्र मानवजातीविषयी प्रेम आणि उदारता हीच खऱ्या धार्मिकतेची कसोटी होय.
- ✧ अमृत मिळविण्यासाठी दानवांशी सहकार्य करून देवांनी समुद्रमंथन आरंभिले; ते त्यांनी कशाचाही लोभ अथवा भीती धरून अर्धवट सोडले नाही.
- ✧ हाती घेतलेले काम तडीस नेणे, हेच सज्जनांचे ब्रीद होय.

- ✧ श्रद्धेच्या कसोटीला उतरल्याखेरीज ईश्वर कदीच पावत नाही.
- ✧ माणसाला व्यसन लागते ते स्वतःचं दुःख विसरण्यासाठी, पण ती दोषेही त्याला सोडून जात नाहीत.
- ✧ उच्च शिक्षण त्यालाच म्हणावे की, जे लोक ते प्राप्त करून विनम्र, परोपकारी, सेवाभावी आणि कार्यतत्पर बनतील.
- ✧ संयम हा सोन्याचा लगाम आहे, त्याने पशूचा मनुष्य आणि मनुष्याचा देव बनतो.
- ✧ तुम्ही जेवढा आनंद दुसऱ्याला वाटाल, तेवढाच किंबहुना जास्त आनंद तुम्हांला प्राप्त होत असतो.
- ✧ विद्या हे धन आहे रे, श्रेष्ठ साऱ्या धनाहून, तिचा साठा जयापाशी, ज्ञानी तो मानती जन. - सावित्रीबाई फुले
- ✧ स्त्री पुरुषांमध्ये निवड नसावी। गुणे आदरावी सर्वकाळ.
- ✧ मी नरकात सुद्धा चांगल्या पुस्तकांचे स्वागत करीन, कारण त्यांच्यामध्ये नरकाचेही स्वर्गात रूपांतर करण्याची शक्ती आहे. - लोकमान्य टिळक
- ✧ मज नकोत अश्रू घाम हवा, हा नव्या युगाचा मंत्र नवा.
- ✧ अविरत उद्योग हा शांती-समाधानाचा अखंड झराच होय। - विनोबा भावे
- ✧ चारित्र्य, आरोग्य, उद्यमशीलता व सेवाभाव ही खऱ्या बालवीरांची चतुःसूत्री आहे.
- ✧ ज्याने जगाला विचार दिला त्याने जगाला आकार दिला.
- ✧ महान त्यागानेच महान कार्ये होऊ शकतात. - स्वामी विवेकानंद
- ✧ मोठेपण वयाने सिद्ध होत नाही, तर ते कर्तृत्वाने सिद्ध होते.
- ✧ सत्याशिवाय दुसरा धर्म नाही अशी धर्माची एक म्हण आहे.
- ✧ खरा तो एकच धर्म। जगाला प्रेम अर्पावे ॥ - साने गुरुजी
- ✧ इतिहासाचे आणि अनुभवांचे काढलेले सार म्हणजे ज्ञान.
- ✧ परिश्रम करण्याची तयारी असलेली व्यक्ती जीवनात यशस्वी होते.
- ✧ जर तुला या जगात यशस्वी व्हायचे असेल तर स्वतःला विसर आणि काम कर. - लक्ष्मणराव किलोस्कर
- ✧ जे का रंजले गांजले, त्यासि म्हणे जो आपुले। तोचि साधू ओळखावा, देव तेथेचि जाणावा ॥
- ✧ ऐसी कळवळ्याची जाती करी लाभाविण प्रीती. - संत तुकाराम
- ✧ केलेल्या प्रयत्नांना यश आले नाही, तरी आपला पराजय नक्कीच होत नाही. - कालिदास
- ✧ आली जरी कष्टदशा अपार न टाकिती धैर्य तथापि थोर
- ✧ स्वराज्यप्राप्तीच्या आनंदापेक्षा स्वराज्यप्राप्तीसाठी केलेल्या प्रयत्नांचा आनंद काही निराळाच आहे. - विनोबा भावे
- ✧ प्रयत्ने वाळूचे कण रगडिता तेलही गळे।
- ✧ देशभक्तां प्रसाद बंदिशाळा। शृंगलांच्या गुंफिल्या पुष्पमाळा।
- ✧ जीवनात जर काही साध्य करायचे असेल तर दोन गोष्टींची आवश्यकता आहे, एक ध्यास आणि दुसरी अभ्यास.
- ✧ गरज ही शोधाची जननी आहे.
- ✧ शक्तीपेक्षा युक्ती श्रेष्ठ असते.

- ✧ स्वातंत्र्याचे मंदिर बलिदान करणाऱ्यांच्या रक्ताशिवाय उभे राहात नसते. - महात्मा गांधी
- ✧ माणूस स्वतःच स्वतःचा भाग्यविधाता असतो.
- ✧ जो सर्वात कमी चुका करतो तो सर्वात श्रेष्ठ सेनापती असतो.
- ✧ सत्य झाकले जाईल, पण मालवले कधीच जाणार नाही.
- ✧ ज्ञानाने श्रेष्ठत्व व मनाचे कर्तृत्व कोणत्याही वस्तूपेक्षा अधिक असते.
- ✧ आपले जीवन हे एक आपणांस मिळालेले दान आहे. त्याचे दान करीत राहिल्यानेच त्याचे मोल वाढते.
- ✧ कविता हे सर्व ज्ञानपुष्पांचे अत्तर आहे.
- ✧ पुस्तकप्रेमी मनुष्य अत्यंत श्रीमंत व सुखी असतो.
- ✧ मनाचा मोठेपणा हीच खरी श्रीमंती.
- ✧ शरीर, मन, बुद्धी यांचा विकास म्हणजे शिक्षण.
- ✧ माणसाचे मन हे परमेश्वराला जागेपणी पडलेले एक स्वप्न होय. - संत बहिणाबाई चौधरी
- ✧ देश हा देव असे माझा।
- ✧ मन माणसाला कसे वागावे हे शिकवीत असते.
- ✧ महात्मे आपत्तीत सापडले तरी आपला स्वभाव सोडत नाहीत.
- ✧ ज्यांना अन्यायाकडे डोळे झाक करायची सवय असते. त्यांना प्रकाशाची कूस कधीच कुरवाळता येत नाही. - बाबा आमटे
- ✧ पशुपक्षीसुद्धा कृतज्ञता व प्रेम दाखवितात मग माणसाने किती थोरपणाने वागले पाहिजे बरे ? - साने गुरुजी
- ✧ हिरादेखील पैलू पाडल्याशिवाय चमकत नाही.

- ✧ महत्वाकांक्षेशिवाय माणूस म्हणजे शिडाशिवाय जहाज.
- ✧ दृढ विश्वास हाच महान कार्याचा जनक आहे.
- ✧ शिक्षण हे व्यक्तिविकासाचे प्रभावी साधन आहे.
- ✧ मरणाचे सतत स्मरण असावे.
- ✧ घाम गाळल्याशिवाय दामाची खरी किंमत कळत नाही.
- ✧ उठा, जागे व्हा, ज्ञान प्राप्त करा, असे समजू नका की तुम्ही दुर्बल आहात. - स्वामी विवेकानंद
- ✧ आत्मविश्वास ही यशाची गुरुकिल्ली आहे.
- ✧ ज्ञानी मनुष्य ह्या विश्वाचा स्वर्ग बनवू शकतो. - स्वामी विवेकानंद
- ✧ माता जे शिक्षण देते ते सर्वश्रेष्ठ असते. - विनोबा भावे
- ✧ स्वामी तिन्ही जगाचा आईविना भिकारी.
- ✧ सुजाणपणे विचारल्या जाणाऱ्या प्रश्नांतून ज्ञानाची निर्मिती होते.
- ✧ आपल्याला एकमेकांवर प्रेम करता आले तरच आपल्याला धर्माचा खरा अर्थ समजला असे म्हणता येईल.
- ✧ अंतःकरणाची सुंदरता सुंदर विचारांतून प्रगट होते.
- ✧ इच्छेला प्रयत्नांची जोड मिळाली की, सफलता मिळणारच.
- ✧ जुन्यांपासून बोध घ्या, नव्यांचा शोध घ्या.
- ✧ जीवनाचा खरा अर्थ माणसाला तेव्हाच कळतो जेव्हा त्याचा अहंकार गळून पडतो.
- ✧ उदार खंबीर मन आणि बलशाली मनगट हेच खरे सामर्थ्य.
- ✧ एक स्त्री शिकली तर सारे कुटुंब शिक्षित होते.
- ✧ बोले तैसा चाले, त्याची वंदावी पाऊले।

- ✧ मानवाची सुधारणा स्त्रियांच्या शिक्षणाच्या प्रगतीबरोबर पावले टाकीत असते.
- ✧ प्रतिकूल परिस्थितीबद्दल तक्रार न करता तिच्यावर मात करण्यासाठी झटत राहा.
- ✧ अनुभव शिकविणारं संकटाइतकं कोणतंही मोठं विद्यालय नाही. - प्रेमचंद
- ✧ ऋण फेडण्यापेक्षा ऋण स्मरणे अधिक चांगले.
- ✧ अन्यायाशी तडजोड करणे हे महापाप आहे.
- ✧ देशसेवेसाठी चंदनाप्रमाणे झिजणारा कीर्तिरूपाने अमर होतो.
- ✧ स्वावलंबी, स्वाभिमानी बनून अन्यायाविरुद्ध लढा द्या.
- ✧ प्रयत्नांची पराकाष्ठा करणाराला जीवनात अशक्य असे काहीच नाही.
- ✧ त्याग आणि सेवा हेच भारताचे राष्ट्रीय आदर्श आहेत.
- ✧ काम छोटे की मोठे हे महत्वाचे नाही, ते वेळच्या वेळी करणे महत्वाचे.
- ✧ एखादी तरी कला शिकावी कारण कलानंद अक्षय टिकणारा असतो.
- ✧ नुसती इच्छा असून उपयोगी नाही तर दीर्घोद्योगी वृत्ती हवी.
- ✧ आयुष्यातील बिकट प्रसंगांना तोंड देण्याची तालीम म्हणजे खेळ.
- ✧ स्वार्थरहित व खरीखुरी सेवा हीच खरी प्रार्थना.
- ✧ आत्मविश्वास हेच यशाचे रहस्य आहे.
- ✧ पुस्तकांची किंमत रत्नांपेक्षाही अधिक आहे.
- ✧ इतिहास घडविणारी माणसे थोर मनाची, उदार अंतःकरणाची व खंबीर मनगटाची लागतात.
- ✧ कोणतेही ध्येय घेतले तरी ते साध्य करण्याकरिता उद्योग करावा लागतो.
- ✧ प्रत्येक कार्य सुरुवातीला अशक्यच असते, पण प्रयत्नांनी अवघड कार्यातही यश मिळते.
- ✧ कामाचा आनंद हे शिक्षणाचे एक सामर्थ्यशाली असे साधन आहे.
- ✧ जगात यशस्वी होण्याचा एकच मार्ग आहे, तो म्हणजे उद्योग.
- ✧ जी सौंदर्याला सजीव बनविते ती भीषणतेला निर्जीव बनविते तीच खरी कला होय.
- ✧ जेव्हा आम्ही नम्रतेने महान होतो तेव्हा आम्ही मानवतेच्या निकट जातो.
- ✧ अन्यायाविरुद्ध लढण्याची ताकद आपल्यात येण्यासाठी आपण स्वाभिमानी व स्वावलंबी असले पाहिजे.
- ✧ चांगल्यासाठी मरण्याची हिंमत ठेवणे म्हणजे सर्वात मोठी बहादुरी होय.
- ✧ वादळाशी धैर्याने झुंजण्यात पुरुषार्थ आहे, जिवंतपणा आहे. जगण्यात, उमलण्याचा, गतिमानतेचा आनंद आहे.
- ✧ कला अशी असली पाहिजे की जी लाखो लोकांशी संवाद साधू शकेल.
- ✧ माणसाने माणसावर प्रेम करणे हा जगातला मोठा धर्म आहे.
- ✧ दृढ विश्वास हाच महान कार्याचा जनक आहे.
- ✧ सत्य हे एखाद्या दिव्याप्रमाणे असते, जे असल्याच्या अंधारात लपत नाही.
- ✧ विज्ञानाच्या प्रगतीवर देशाची प्रगती अवलंबून असते.
- ✧ विद्या ही अमर्याद आहे. कितीही घेतली तरी संपत नाही.
- ✧ सवयीतून स्वभाव तयार होतो व स्वभावातून नशीब साकार होते.

- ✧ आशा म्हणजे भावी जीवनाचा मुख्य आधार. - प्लेटो
- ✧ 'एकी हेच बळ' हे सुभाषित नाही तर तो जीवनाचा सिद्धान्त आहे.
- ✧ कलात्मक आनंद हा जीवनातला सर्वश्रेष्ठ आनंद होय.
- ✧ चित्रकला म्हणजे मूककाव्य आणि काव्य म्हणजे वाचा असलेली चित्रकला.
- ✧ जर तुम्ही तुमच्या चुकांकडे डोळेझाक केलीत, तर सत्य तुमच्याकडे पाठ फिरवील. - रविंद्रनाथ टागोर
- ✧ राष्ट्र ज्या ज्या योगे बलवान होईल ते ते कर्म हातात घ्या. - साने गुरुजी
- ✧ हंस पांढरा असतो, बगळा पांढरा असतो, हंस हा हंस असतो आणि बगळा हा बगळाच राहतो.
- ✧ मणभर चर्चेपेक्षा कणभर आचरण श्रेष्ठ आहे. - आचार्य विनोबा भावे
- ✧ जे लोक मृत्यूला भितात ते मृत्यूचे स्वरूपच ओळखत नाहीत.
- ✧ सुहास्य हा अलंकार आहे. तो कोणाच्याही मुखकमलावर शोभून दिसतो.
- ✧ कोणतीही कला रोपासारखी असते.
- ✧ कोणतेही काम अवघड नाही, निष्ठापूर्वक कामाला लागा.
- ✧ शूर व देशप्रेमी माणसे समाजाला प्रिय असतात.
- ✧ अढळ श्रद्धा, कमालीचा स्वार्थत्याग आणि चिकाटी असल्याखेरीज कोणतेही अवघड कार्य साध्य होत नसते.
- ✧ शास्त्र हा माणसाचा तिसरा डोळा आहे. त्याचा उपयोग जगाच्या कल्याणासाठी व्हावा.
- ✧ जो माणसाच्या अंतःकरणाला हात घालतो, त्याला कधीच अपयश येत नाही.
- ✧ जीवनसरिता स्थिर कधीच नसते, ती सारखी पुढे पुढे जात असते.
- ✧ विज्ञान हे दुधारी शस्त्र आहे, त्याचा उपयोग विवेकानेच करायला हवा.
- ✧ देशातील दारिद्र्य व अज्ञान घालविणे म्हणजे ईश्वराची सेवा होय.
- ✧ जीवनात सुस्वभावाला अधिक महत्त्व आहे.
- ✧ माणसाच्या मृत्यूनंतर त्याचा चांगुलपणाच फक्त राहतो.
- ✧ आपत्तीतही स्वाभिमान न सोडता त्यागाचे मोल देऊन स्वतंत्रता टिकवावी. - साने गुरुजी
- ✧ सौंदर्य केवळ कोणत्याही वस्तूत नसते तर पाहणाऱ्यांच्या दृष्टीत असते.
- ✧ विद्यार्थी हा ज्ञानसागरात पोहणारा राजहंस आहे.
- ✧ आरोग्य हेच व्यक्तीचे खरेखुरे धन.
- ✧ आरोग्याची फळे देणारी व्यायाम ही एक अमृतवल्ली आहे.
- ✧ अज्ञानाशी लढायचे तर ज्ञानानेच लढता येईल.
- ✧ जीवनात कितीही दुःख, शल्य, वाईट गोष्टी असल्या तरी जीवनात आनंदही आहे.
- ✧ ज्याप्रमाणे अग्नी सोन्याची पारख करतो त्याचप्रमाणे संकटे वीरपुरुषांची परीक्षा घेत असतात.
- ✧ अन्यायाचे पिंजरे तोडून टाकल्याशिवाय मानवाची मुक्ती होत नाही.
- ✧ यशापयशापेक्षा कर्तव्य करणे अधिक महत्वाचे आहे.
- ✧ जोवर तुमची स्वतःवर श्रद्धा नाही, तोपर्यंत तुम्ही ईश्वरावर खरी श्रद्धा ठेवू शकणार नाही.
- ✧ एकाग्रता ही यशाची पहिली पायरी आहे.
- ✧ करी मनोरंजन जो मुलांचे। जडेल नाते प्रभुशी तयाचे। - साने गुरुजी

- ◇ जीवन किती वर्ष जगलात याला महत्त्व नाही, जीवन कसे जगलात याला महत्त्व आहे. - **रणजित देसाई**
- ◇ एखाद्यावर केलेले प्रेम हे त्याच्यासाठी केलेल्या त्यागातून दिसत असते. - **म. गांधी**
- ◇ आई माझा गुरू। आई कल्पतरू। - **साने गुरुजी**
- ◇ कला म्हणजे परमेश्वराचे मंदिर आहे.
- ◇ जाती-धर्माच्या भिंती ओलांडून पलीकडे घेऊन जाण्याचे सामर्थ्य फक्त कलेत आहे.
- ◇ आपले काम जबाबदारीने आणि प्रामाणिकपणे करणे हाच सर्व सन्मानांचा मार्ग आहे. - **शेक्सपिअर**
- ◇ वेळेवर घातलेला एक टाका नंतरचे दहा टाके वाचवितो. - **तुकाराम**
- ◇ धैर्यवान लोक मशालीप्रमाणे असतात.
- ◇ जुलमाने विचार मरत नाहीत, उलट ते सुदृढ होत राहतात. - **मॅझिनी**
- ◇ जेवणात जसे मीठ तसेच जीवनात विनोद असावेत.
- ◇ जी गोष्ट शस्त्राने होणार नाही ती कधीकधी एका मनमोकळ्या हास्याने होते.
- ◇ स्वतःसाठी जगलास तर मेलास ! दुसऱ्यासाठी जगलास तरच जगलास. - **अनंत काणेकर**
- ◇ लहान मुलांमध्ये आढळणारी चौकसवृत्ती म्हणजे ज्ञानाची भूक होय. - **आइनस्टाईन**
- ◇ उठा, जागे व्हा नि ध्येयपूर्तीवाचून थांबू नका. - **स्वामी विवेकानंद**
- ◇ जुना इतिहास धोक्यापेक्षा, नवा इतिहास निर्माण करणे गरजेचे आहे.
- ◇ सामर्थ्य हा मनुष्याचा सर्वश्रेष्ठ गुण आहे. - **प्रेमचंद**
- ◇ जेव्हा आपली मने स्वतंत्र होतील तेव्हाच आपण कोणत्याही बंधनातून मुक्त होऊ. - **साने गुरुजी**

- ◇ 'कार्यात यश मिळो वा न मिळो, प्रयत्न करण्यात आपण कधीही माघार घेता कामा नये.' - **लोकमान्य टिळक**
- ◇ जोडोनिया धन उत्तम व्यवहारे, उदास विचारे वेच करी. - **संत तुकाराम**
- ◇ निरोगी शरीरात निरोगी मन असते म्हणून व्यायामाने शरीर बळकट करा.
- ◇ विद्या ही अमर्याद आहे. कितीही घेतली तरी संपत नाही, म्हणून प्रत्येकाने जन्मभर विद्यार्थी राहिले पाहिजे. - **ह. ना. आपटे**
- ◇ सुधारणा ही मनातून झाली पाहिजे. नुसते नियम करून सुधारणा कधीच होणार नाही.
- ◇ दया ही अशी भाषा आहे की, जी बहिऱ्यालाही ऐकायला येते आणि मुक्यालाही समजू शकते. - **महावीर**
- ◇ देवाने हात दिले ते सेवा करण्यासाठी व हृदय दिले ते प्रेम करण्यासाठी. जगात प्रेम दुर्मिळ झाले आहे, त्याच्या विपुलतेनेच जगात खरी शांतता नांदेल. - **मदर तेरेसा**
- ◇ विज्ञानाची कास धरल्याशिवाय देशाची व समाजाची प्रगती अशक्य आहे. - **डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर**
- ◇ ज्ञानाशिवाय भक्ती आंधळी आहे, भक्तीशिवाय ज्ञान कोरडे आहे आणि कर्म अवतीर्ण झाल्याशिवाय ज्ञानभक्तीस अर्थ नाही. - **साने गुरुजी**
- ◇ तुमच्या सेवेची जी जी साधने आहेत ती ती पवित्र आहेत. ती स्वच्छ ठेवा, त्यांची काळजी घ्या. ती सेवासाधने म्हणजे ईश्वररूप, विद्यार्थ्यांची सेवासाधन म्हणजे पाटीपुस्तके. - **साने गुरुजी**
- ◇ उद्योगप्रियता, बुद्धिमत्ता व सातत्य यामुळेच कीर्ती व सद्भाग्य लाभते. - **कार्लाईल**

- ◇ दुसऱ्याच्या हितासाठी आपला जीव गेला तरी पर्वा नाही, असा विचार मनात येणे मोठ्या भाग्याचे लक्षण आहे. - **स्वामी विवेकानंद**
- ◇ शरीर पाण्यामुळे, मन सत्यामुळे व आत्मा ज्ञानामुळे पवित्र होतो. - **मनू**
- ◇ विद्येसारखे धन नाही, सेवेसारखे व्रत नाही, उद्योगासारखा मित्र नाही, माणुसकीसारखा धर्म नाही, आत्मविश्वासासारखा मंत्र नाही.
- ◇ बैराने बैर ना होई कधी शांत। अवैरची शांत होत असे।
- ◇ चुका ह्या होणारच, मात्र त्या कळताच कबूल करून प्रायश्चित्त घ्यावे. - **महात्मा गांधी**
- ◇ निर्बलांना रक्षण देणे हीच बलाची खरी सफलता होय.
- ◇ केवळ पुस्तके वाचून ढीगभर ज्ञान साठविणे म्हणजे विद्या नव्हे, ते ज्ञान जीवनात उतरविणे म्हणजे विद्या. - **डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन्**
- ◇ विद्यादान हे अन्नदानापेक्षा मोठे आहे. कारण अन्नाने क्षणिक तृप्ती मिळते, तर विद्येने जीवनभर आनंद मिळतो. - **तैत्तिरिय उपनिषद्**
- ◇ माणूस योग्य मार्गाने गेला व त्याच्यात तळमळ असली तर सर्व अडचणींवर तो मात करतो.
- ◇ वयाच्या लहान मोठेपणावर कर्तृत्व अवलंबून नसते, ते मूलतः अंगी असावे लागते.
- ◇ जे दुसऱ्याचे स्वातंत्र्य हिरावून घेतात, त्यांना स्वतःला स्वातंत्र्यात राहण्याचा अधिकार नाही. - **अब्राहम लिंकन**
- ◇ स्वातंत्र्य म्हणजे स्वैराचार नव्हे, स्वातंत्र्य म्हणजे जबाबदारी. - **साने गुरुजी**
- ◇ आपल्या कार्यात मग्न होणे ही यशाची पहिली पायरी आहे.

- ◇ ज्यांच्या हातात क्षमेचं हत्यार आहे, त्याचं दुर्जन काय करू शकणार ?
- ◇ माणसाने जीवनात प्रथम आपले ध्येय निश्चित करावे.
- ◇ सतत पाण्याची धार पडली की अभ्येद्य दगडही फुटतात.
- ◇ प्रेम म्हणजे हृदयाचा विकास, ज्ञान म्हणजे बुद्धीचा विकास आणि शक्ती म्हणजे शरीराचा विकास. - **साने गुरुजी**
- ◇ सोन्याचा कस अग्रीत लागतो, तर धैर्याचा कस संकटात लागतो.
- ◇ मित्र ढालीसारखा असला पाहिजे, सुखात तुमच्या मागे परंतु दुःखाच्या वेळी तो तुमच्या पुढे असला पाहिजे. - **रस्किन**
- ◇ बुद्धिमान लोक कधीही आपल्या नुकसानीवर रडत बसत नाहीत, तर आपल्या कमतरतेवर उपाय करण्याचा प्रयत्न करतात. - **शेक्सपिअर**
- ◇ कोणताही माणूस दुसऱ्या माणसावर सत्ता चालविण्याइतका सज्जन असू शकत नाही. - **अब्राहम लिंकन**
- ◇ दुर्बल मनुष्याला कोणत्याही कार्यात यश येणे शक्य नाही.
- ◇ अढळ श्रद्धा, कमालीचा स्वार्थत्याग आणि चिकाटी असल्याखेरीज कोणतेही अवघड कार्य साध्य होत नसते. - **डॉ. राजेंद्र प्रसाद**
- ◇ मनात प्रेम असल्याशिवाय आपण दुसऱ्याचे मन समजू शकत नाही.
- ◇ व्यक्तीच्या मनात मूलभूत परिवर्तन घडून येण्यापासूनच शिक्षणाला प्रारंभ होतो.
- ◇ स्वतः फसू नका, दुसऱ्यास फसवू नका. सत्य हाच परमेश्वर आहे. माणुसकी हाच धर्म, सहकार हीच नीती आहे यावर निष्ठा ठेवा. - **म. फुले**

- ✧ चांगल्या गोष्टी टिकून राहतात. वाईट गोष्टी वाऱ्यावर उडून जातात. कर्तव्य करीत राहणे हीच स्वर्गाकडे वाटचाल आहे. - म. फुले
- ✧ लोकमत लहरी असते. - आगरकर
- ✧ कोणताही सद्‌विचार किंवा कल्पना तुमच्या चित्तात उगम पावली तर तिचा पाठपुरावा केल्याशिवाय राहू नका. - स्वामी विवेकानंद
- ✧ निर्भय मनुष्य कोणत्याही वैचारिक साऱ्याचा वा संघटनेचा गुलाम नसतो. - जे. कृष्णमूर्ती
- ✧ मौन म्हणजे परीस आहे. ज्याला त्याचा स्पर्श होईल त्याचे जीवन सुवर्णमय होऊन जाते. - डॉ. राधाकृष्णन्
- ✧ अहिंसा म्हणजे केवळ हिंसा न करणे नव्हे तर येशूने सांगितले त्याप्रमाणे 'शत्रूवरही प्रेम करा, शेजाऱ्यांवर प्रेम करा, एकमेकांवर प्रेम करा.'
- ✧ चारित्र्यात सूर्याची तेजस्विता व अंतःकरणात चंद्राची शीतलता असावी. - स्वा. सावरकर
- ✧ जेथे वाऱ्याची गती नाही किंवा जेथे सूर्यकिरणांचा लवलेस नाही, तेथेसुद्धा माणसाची बुद्धी शीघ्र प्रवेश करते.
- ✧ आपण होऊन आव्हानाचा सामना करण्यात जी लज्जत आहे ती सुरक्षित अलिप्तपणात नाही.
- ✧ लोकांच्या सोईकरिता अधिकारी वर्ग आहे. अधिकाऱ्यांच्या सोईकरिता ब्रह्मदेवाने लोकांस जन्माला घातले नाही. - लो. टिळक
- ✧ बुद्धिमान मुले ही राष्ट्राची अत्यंत महत्त्वाची ठेव आहे.
- ✧ मुक्त आणि निर्भय मनाच्या व्यक्ती निर्माण करणे हा खऱ्या शिक्षणाचा हेतू आहे. - जे. कृष्णमूर्ती
- ✧ भ्याल तितके फसाल, न भिता, न डगमगता कायदेशीर रीतीने काम सुरू ठेवे पाहिजे. - लोकमान्य टिळक
- ✧ वाचतील रानेवने तर फुलतील मानवी जीवने.
- ✧ बुद्धी ही दोषशोधक आहे आणि ती दाराशी उभी राहून सतत पहारा करते.
- ✧ जीवन म्हणजे समरभूमी आहे, इथे लहान मोठ्या जखमा होणारच.
- ✧ आत्मविश्वास, आत्मनिर्भरता माणसाचे मानसिक सामर्थ्य वाढवितात.
- ✧ मनुष्यजातीत एकाने दुसऱ्यास विनाकारण भ्रष्ट, अपशकुनी, अमंगल असे मानावे हे अत्यंत लज्जास्पद होय. - विष्णुशास्त्री चिपळूणकर
- ✧ खऱ्या शत्रूचे शत्रुत्व धोकादायक नसते, परंतु खोट्या मित्राची मैत्री मात्र धोकादायक असते.
- ✧ खरा आनंद दुसऱ्यांना देण्यात असतो, घेण्यात किंवा मागण्यात नसतो. - संत तुकडोजी महाराज
- ✧ शक्तीचा झरा तुमच्या अंतःकरणात व हृदयात दडला आहे. एकदा या शक्तीचे भान आले की मग तुम्हांला अडवणारा कोण ? - विनोबा भावे
- ✧ केवळ गोड गोड बोलणारी माणसे पुष्कळ असतात. पण हितकारक पण कटू सत्य बोलणारी व ऐकणारी दुर्मिळ असतात. - महर्षी व्यास
- ✧ काम फत्ते व्हायचे ते हातांनी, बातांनी नव्हे. - वि. स. खांडेकर
- ✧ शब्दांचे सामर्थ्य फार मोठे आहे. शब्दांत अस्त्रांचे सामर्थ्य आहे; तसेच प्रकाशाचे तेज आहे. - यशवंतराव चव्हाण
- ✧ दुःख आणि अडचणींवर मात करण्यासाठी विनोदबुद्धीसारखे प्रभावी औषध नाही. - अब्राहम लिंकन
- ✧ सेवाभाव हा लोकांना जिंकण्याचा एक यशस्वी मार्ग आहे.

- ✧ आवाजावरून नम्रता, उच्चारावरून विद्वत्ता व वर्तनावरून शील समजते.
- ✧ कृतज्ञतेसारखी जगात सुंदर गोष्ट नसते.
- ✧ जेथे स्त्रियांचा आदर, गौरव होतो, तेथे देवतांनाही आवडीने राहावे असे वाटते. - मनुस्मृती
- ✧ माणसे जन्मास येतात, पण माणुसकी निर्माण करावी लागते. - अँस्टॉटल
- ✧ कोणाशी शत्रुत्व करणे किंवा वैर करणे म्हणजे आपला विकास थांबवून ठेवणे. - विनोबा
- ✧ वेदना जितकी सुंदर बोलते तितके सुख बोलत नाही. - शेले, आंग्लकवी
- ✧ जे जे आपणासी ठावे, ते ते दुसऱ्यासी शिकवावे, शहाणे करुनि सोडावे, सकल जन। - समर्थ रामदास
- ✧ माणसाची खरी ओळख त्याच्या अंतःकरणाच्या नम्रतेने होते. - म. गांधी
- ✧ तुम्ही स्वयंप्रकाशित व्हा. परप्रकाशित राहू नका. स्वतःच्या बुद्धीवर विश्वास ठेवा. - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
- ✧ खेळातील आनंद हे शिक्षणाचे एक सामर्थ्यशाली असे साधन आहे.
- ✧ आपल्याला जे काही करणे शक्य आहे ते न करणे हा अन्यायच आहे. - साने गुरुजी
- ✧ खोट्या प्रतिष्ठा उराशी बाळगून श्रमप्रतिष्ठा विसरलेला माणूस परावलंबी बनतो आणि आपला जगण्याचा अधिकारच गमावतो. कारण परावलंबीपणा ही सर्वनाशाची पहिली पायरी आहे.
- ✧ माणुसकीचे दुसरे नाव प्रेम आहे. प्राणिमात्रांवर हृदयपूर्वक प्रेम करणे हीच खरी मानवता आहे. - भगवान गौतम बुद्ध
- ✧ जीवन म्हणजे सुखाची शय्या नसून एक समरभूमी आहे. - नेताजी सुभाषचंद्र बोस
- ✧ सहानुभूतीच्या हजार शब्दांपेक्षा मदतीचा एक हात अधिक श्रेष्ठ असतो. - संत गाडगे महाराज
- ✧ खरी कला ही ईश्वराचे भक्तिपूर्ण पूजन करीत असते.
- ✧ संसारातल्या अनंत दुःखांचे कारण असते असमाधान.
- ✧ उद्योगाची सवय आणि आवड लागली म्हणजे साहजिकच स्वावलंबन व त्यातून आत्मविश्वास या गोष्टींची वाढ होत जाते. - रविंद्रनाथ टागोर
- ✧ विचार म्हणजे मानवी मनाच्या सौंदर्याचे अत्यंत परिपूर्ण रूप. - अनोतोल फ्रान्स
- ✧ मी उच्च कुलातील माझा शेजारी नीच कुळातील असा विचार कधीही मनात आणू नका. - ज्ञानदेव
- ✧ गरीब माणसं रडण्याचा देखावा करीत नसतात तो देखावा श्रीमंत माणसं करतात. - शरच्चंद्र
- ✧ उत्तमातले उत्तम जगाला दिल्याखेरीज मरण्यात काहीच अर्थ नाही. - बेटोवेन
- ✧ स्वाभिमानाचा बळी देऊन कोणताही मनुष्य कृतज्ञता व्यक्त करू शकणार नाही. - डॅनियल ओ-ओनेल
- ✧ आंतरजातीय विवाहाच्या मागे आपली नैतिक शक्ती उभी करणे हे प्रत्येकाचे पवित्र कर्तव्य आहे. - जयप्रकाश नारायण
- ✧ शब्द अविनाशी असतात. - पतंजली
- ✧ धर्माचे मूळ भीतीत असते. - ह्यूम
- ✧ मानवाजवळ श्रेष्ठ बुद्धी आहे, म्हणून इतर प्राण्यांपेक्षा त्याला गरजा अधिक जाणवतात. - हला मेत्री
- ✧ कृती म्हणजे अस्तित्वाचा आरंभ. - गोअेथे
- ✧ कारणाशिवाय काहीही घडत नसते. - थेलिस

- ✧ जेव्हा तुम्ही आयुष्यातील सामान्य बाबतीत असामान्य यश मिळवाल, त्यावेळी साऱ्या जगाचे लक्ष तुमच्यावर केंद्रित झालेले असेल. - **जॉर्ज वॉशिंग्टन कार्व्हर**
- ✧ मन हा कोरा कागद आहे. त्यावर लिहिले जाते ते अनुभवांनीच. - **लौक**
- ✧ छोट्या छोट्या गोष्टींचे महत्त्व ज्याला समजते तो शहाणा माणूस असतो. - **रस्किन**
- ✧ तुम्ही बंधनातून मुक्त व्हाल फक्त मुक्त होण्याची इच्छाच तुमच्याजवळ पाहिजे. - **मॉर्तेन**
- ✧ टीका करण्याचा अधिकार, तुम्हांला मदत करणाऱ्याला असतो. - **लिंगन**
- ✧ मोती जशी शिंपल्याची निर्मिती तशी कला समाजाची निर्मिती, आणि कलेच्या बाहेर उभे राहणे म्हणजे समाजाच्या आत उभे राहणे. - **कॉडवेल**
- ✧ बुद्धी हीच प्रमाण आहे. कोणताही ग्रंथ बुद्धीच्या कसोटीवर पारखा. - **स्पिनोजा**
- ✧ दुर्बल व्यक्ती एखादे ध्येय समोर ठेवून समाजात वावरू लागते तेव्हा धाडस व सामर्थ्य तिच्यात आपोआप येतात. - **बर्नार्ड शा**
- ✧ सौंदर्य नुसते ओळखावयाचे नसते. ते निर्माण करता येते. सौंदर्यनिर्मिती म्हणजे कलाकृतीची निर्मिती. - **मर्देकर**
- ✧ प्रत्येक गोष्ट प्रवाही असते, ती सतत बदलत असते. - **हिरॅकलिटस्**
- ✧ निसर्गावर प्रभुत्व निसर्गाचे नियम पाळल्यानेच मिळेल. - **फ्रान्सीस बेकन**
- ✧ दोन्ही बाजू ऐका व यामुळे तुम्ही ज्ञान प्राप्त कराल, पण एकच बाजू ऐकलीत तर तुम्ही अंधारात चाचपडत राहाल. - **हू चेंग**
- ✧ माणसाने निदान स्वतःला तरी नीट समजून घ्यावे. - **जोश मलिहाबादी**
- ✧ मोठा माणूस स्वतः मोठमोठी कामे करतो तसेच इतर माणसांना मोठी कामे करायला शिकवतो. - **बेर्गसॉ**
- ✧ माणूस हे निसर्गाचेच अपत्य आहे. त्याला निसर्गापासून खूप शिकता येण्यासारखे आहे. त्याने निसर्गाची उपेक्षा करू नये. - **युकेन**
- ✧ निसर्ग नियमबद्ध आहे. हे नियम आपले काम शिस्तबद्धपणे बजावीत असतात - **जहीज**
- ✧ लोकात फार मोठ्या प्रमाणात बुद्धिमत्ता वसत आहे. ती फक्त दडपून टाकण्यात आली आहे. तिच्या आविष्काराला संधी दिली पाहिजे. - **लेनिन**
- ✧ मानवी जीवन हे नेहमी भावी अस्तित्वाच्या आशेने उजळले पाहिजे. - **कांट**
- ✧ राज्यामध्ये न्यायाधीश जास्त असणे म्हणजे राज्यात दुराचारी लोक जास्त असल्याचे चिन्ह आहे. - **इब्ज बाजा**
- ✧ तुमच्या शत्रूला ओळखा व स्वतःची मर्यादा लक्षात ठेवा, यामुळे तुम्ही शंभर लढाया जिंकाल, आणि तुमच्या पदरी अपयश येणार नाही. - **सन व्ह झू**
- ✧ जग सामावून घेण्यासाठी आणि ते बदलण्यासाठी माणसाला कलेची आवश्यकता आहे. - **फिशर**
- ✧ सर्व विधी विषमय आहेत. - **संत चक्रधर**
- ✧ ज्याचा अनुभव आलेला आहे असे अनुमान स्वीकारावे. प्रत्यक्षाच्या कसोटीला टिकेल ते अनुमान स्वीकारावे. - **चार्व्क**
- ✧ जो स्वतःच्या आणि इतरांच्या कल्याणासाठी झटतो तो सर्वात उत्तम पुरुष समजावा. - **गौतम बुद्ध**

- ✧ माणूस कितीही विद्वान असला तरी, तो जर इतरांचा तिरस्कार करण्याइतका स्वतःला मोठा मानू लागला, तर तो हातात मेणबत्ती धरलेल्या आंधळ्या माणसासारखा आहे. स्वतः आणि इतरांना तो काय प्रकाश दाखविणार ? - **गौतम बुद्ध**
- ✧ गुलामगिरी प्रथम सोडून द्या. - **विवेकानंद**
- ✧ तत्त्वाला तकनि समजून घ्या. अनुभवाने समजून घ्या व नंतर त्याचा स्वीकार करा. - **महावीर**
- ✧ शील आणि ज्ञान या दोहोंच्या समन्वयानेच जीवनास संपूर्ण श्रेष्ठता प्राप्त होते. - **महावीर**
- ✧ संपत्तीचा अमर्याद संचय करू नका. - **महावीर**
- ✧ परिवर्तन हे काळाचे लक्षण आहे. - **महावीर**
- ✧ भीतीने घाबरून जाऊ नये. भयभीत मनुष्याजवळ भये शीघ्रतेने येत असतात. - **महावीर**
- ✧ बुद्धिवंतांनी इतरांचा तिरस्कार करू नये. - **महावीर**
- ✧ माणसाची खरी योग्यता त्याला त्याच्या बुद्धीमुळे प्राप्त झाली आहे. - **अकबर**
- ✧ माणसाने आपल्याला योग्य दिसेल त्याप्रमाणे वागावे. अंधानुकरण माणसाला न शोभणारे आहे. - **अकबर**
- ✧ सर्व लोकांनी उद्योग करून आळस दूर सारावा, म्हणजे त्याचे मन बेकायदेशीर गोष्टींकडे वळणार नाही. - **अकबर**
- ✧ माणूस प्रयत्नवादने सर्व काही करू शकतो. - **महावीर**
- ✧ चालू परिस्थितीत आवश्यक असणाऱ्या कोणत्याही अभ्यासाच्या विषयांची हेळसांड करू नये. - **अकबर**
- ✧ मनुष्यामध्ये जितके शहाणपण तितकाच मूर्खपणा आणि अज्ञान आहे यामुळे पन्नास लोकांस लुटून एक श्रीमंत होतो. - **लोकहितवादी (गोपाळ हरी देशमुख)**
- ✧ पैसे असणाऱ्या श्रीमंत आणि प्रतिष्ठित माणसांकडे आदराने पाहू नका. जगातली सर्व महान आणि प्रचंड कामे गरिबांनीच केली आहेत. - **विवेकानंद**
- ✧ भयावह अशा ज्या गोष्टी असतील त्यांना तोंड द्या. ठामपणे तोंड द्या. भीती, आपत्ती आणि अज्ञान यांच्याशी आपण लढा दिला तरच ती आपल्यापुढून नाहीशी होतील. - **विवेकानंद**
- ✧ साऱ्या मनुष्यजातीच्या सुखाकरिता स्वतःस अर्पण करणे याहून अधिक मोठे कार्य ते कोणते ? - **विवेकानंद**
- ✧ समानतेशिवाय मैत्री असू शकत नाही आणि एकजण सदैव दुसऱ्याच्या पायाशी बसतो आणि दुसरा नेहमी त्याला शिकवतो तेव्हा मैत्री असूच शकत नाही. - **विवेकानंद**
- ✧ तारुण्याचा जोम अंगी आहे तोवरच कोणतीही गोष्ट शक्य होईल कार्याला लागण्याची अत्यंत उचित अशी हीच वेळ आहे. - **विवेकानंद**
- ✧ स्त्रियांना एक तऱ्हेचा नियम लागू करणे व पुरुषांना दुसरा नियम लागू करणे हा निव्वळ पक्षपात होय. - **ज्योतिराव फुले**
- ✧ सावकार लोक विषारी सापाप्रमाणे लोकांना छळत असतात. - **ज्योतिराव फुले**
- ✧ मनुष्याचे श्रेष्ठत्व त्याच्या बुद्धीत आहे. म्हणून तो इतर प्राण्यांमध्ये श्रेष्ठ ठरला आहे. बुद्धीच्या साह्याने त्याने सृष्टीचे अधिकाधिक ज्ञान मिळविण्याचा प्रयत्न करावा. - **ज्योतिराव फुले**
- ✧ आर्थिक विषमता शेतकऱ्यांच्या दैन्यास कारणीभूत आहे. - **ज्योतिराव फुले**
- ✧ सत्यपालन हाच धर्म. बाकीचे सगळे अधर्म आहेत. - **ज्योतिराव फुले**

- ✧ इतिहास अभ्यासत बसण्यापेक्षा इतिहास घडविणे अधिक चांगले. - जवाहरलाल नेहरू
- ✧ मतभेदांना आणि समान मुद्द्यांना स्वीकारण्यावर व कितीही गैरसोयीच्या असल्या तरी वास्तव गोष्टींना सामोरे जाण्यावरच खरे सहकार्य आधारले पाहिजे. - जवाहरलाल नेहरू
- ✧ माणसाने कितीही काम केले तरी त्यामुळे तो काही मरणार नाही. - जवाहरलाल नेहरू
- ✧ जीवनात प्रत्येक गोष्टीच्या आपापल्या ठरलेल्या वेळा असतात. - जवाहरलाल नेहरू
- ✧ भारत आपल्या काही मोजक्या शहरांतून नव्हे तर सात लाख खेड्यांतून वसलेला आहे. - म.गांधी
- ✧ हुंड्याबद्दल आग्रह धरणारा तरुण स्वतःच्या शिक्षणाला बट्टा लावतो. तो देशालाही कलंकित करून स्त्रीजातीचा अपमानही करतो. - म.गांधी
- ✧ स्त्री ही पुरुषाची साथी आहे आणि योग्यतेत त्याच्यापेक्षा मुळीच कमी नाही. - म.गांधी
- ✧ शोषण हे आजच्या अराजक अंदाधुंदीचे मूळ कारण आहे. - म.गांधी
- ✧ प्रत्येक वस्तूचा सदुपयोग किंवा दुरुपयोग होऊ शकतो. - म.गांधी
- ✧ जातिभेद एक मनाचा रोग आहे. मनाने तो मानला नाही की, झटकन् बरा होतो. - सावरकर
- ✧ जे रुचेल नि पचेल ते जगात कोणचेही, कुठेही नि कुणाबरोबरही खुशाल खा. - सावरकर
- ✧ माणसातील विधायक वृत्तीचा विकास करण्यास विज्ञान कितीतरी जास्त मदत आज करू शकते. - बर्टाण्ड रसेल

- ✧ जे मेलेले आहे त्याला धरून ठेवण्यात काही अर्थ नाही. कारण तेही मरणाकडे नेणारे असते. - रवींद्रनाथ टागोर
- ✧ प्रेमाच्या आसनावर ज्याचे स्थान अमर आहे, त्याला मृत्यूच्या शासनाचे भय काय ? - रवींद्रनाथ टागोर
- ✧ अन्यायाने वागून माणसाला वैभव लाभेल, दृष्टीला जे प्रिय वाटते त्याची प्राप्तीदेखील होईल. शत्रूंनाही जिंकता येईल. पण मुळाशीच कीड लागून त्याचा नाश होईल. - रवींद्रनाथ टागोर
- ✧ आपण सर्वश्रेष्ठाची निवड करू शकत नाही. सर्वश्रेष्ठ आपली निवड करत. - रवींद्रनाथ टागोर
- ✧ मानवी जीवन नीतिनिरपेक्ष कधीच असू शकत नाही. त्याला नीतीचा पाया असलाच पाहिजे. - रवींद्रनाथ टागोर
- ✧ बुद्धिवादाचा व्यक्तिगत मर्यादा नाहीत. - रघुनाथ धोंडो कर्वे
- ✧ विचारी मनुष्यास हे सहज समजते की प्रेम कोणाचे ताब्यात नसते. - रघुनाथ धोंडो कर्वे
- ✧ स्वातंत्र्याचे पाणी स्त्रियांचे अंगात मुरल्याशिवाय त्यांची स्थिती कदापिही सुधारणे शक्य नाही. - रघुनाथ धोंडो कर्वे
- ✧ निसर्गावर प्रेम करा, निसर्ग आपली माता आहे. - साने गुरूजी
- ✧ जगात कोणीही संपूर्ण स्वतंत्रपणे सर्व ज्ञान शोधून काढले आहे असे नाही. - साने गुरूजी
- ✧ जुन्या जीर्णशीर्ण रूढी आज कशा चालतील ? लहानपणीचा अंगरखा मोठेपणी मुलाला कसा येईल. - साने गुरूजी

- ✧ घर म्हणजे एकमेकांना माणसाळविण्याची शाळा आहे. - साने गुरूजी
- ✧ सर्जनशील होण्यासाठी मानवी कृतींनी बुद्धिवादी विचारांचे मार्गदर्शन घेतले पाहिजे. - मानवेंद्र रॉय
- ✧ कधी कधी प्रवाहाविरुद्ध पोहत जाण्याचे धैर्य दाखविले पाहिजे. - मानवेंद्र रॉय
- ✧ फार यातना सोसल्या की माणूस कडवट होतो आणि कडवटपणामुळे बौद्धिक समतोल बिघडतो. - मानवेंद्र रॉय
- ✧ कटु अनुभव अगदीच वाया जाणार नाहीत. - मानवेंद्र रॉय
- ✧ स्वातंत्र्य हे सर्वोच्च जीवनमूल्य आहे. - मानवेंद्र रॉय
- ✧ कडवट मनःस्थितीच्या आधीन होण्याचे टाळण्यासाठी माणसाने खूपच विनोदवृत्ती धारण करायला पाहिजे. - मानवेंद्र रॉय
- ✧ नीतिमान माणसाशिवाय नीतिमान समाज असू शकत नाही. - मानवेंद्र रॉय
- ✧ उत्तू गेलेल्या दुधाबद्दल खंत करून काय उपयोग ? - मानवेंद्र रॉय
- ✧ इथे कुणीही कमी प्रतीचा नाही. जन्माला आलेले सगळेच श्रेष्ठ आहेत. - सुब्रह्मण्य भारती
- ✧ स्त्रिया या पुरुषाच्या गुलाम नसून भागीदार आहेत. - सुब्रह्मण्य भारती
- ✧ ज्ञानामुळे अज्ञानाचे भ्रम नाहीसे होतात. - सुब्रह्मण्य भारती
- ✧ माणसाने माणसाचे मूलभूत स्वातंत्र्य हिरावून घेऊ नये. - सुब्रह्मण्य भारती

- ✧ स्वातंत्र्य हे ठरावीक मूठभर लोकांची ऐदी चैन होता कामा नये. - सुब्रह्मण्य भारती
- ✧ आपण ज्या ध्येयासाठी झगडा देत आहोत त्याबद्दल स्पष्ट आकलन असणे नेहमीच आवश्यक आहे. - भगतसिंग
- ✧ हळवेपणा बाजूला ठेवा. वास्तवाला सामोरे जाण्याची तयारी ठेवा. - भगतसिंग
- ✧ स्वातंत्र्य हा सर्वांचा कधीही नष्ट न होणारा जन्मसिद्ध हक्क आहे. - भगतसिंग
- ✧ समता, स्वातंत्र्य आणि सहानुभूती यानेच व्यक्तिविकास होतो. - डॉ. आंबेडकर
- ✧ सामर्थ्याशिवाय अन्यायाचा प्रतिकार करता येणार नाही. - डॉ. आंबेडकर
- ✧ उदासीनता हा फार वाईट रोग आहे. - डॉ. आंबेडकर
- ✧ तुमचा उद्धार करण्यास कोणीही येणार नाही. तुम्ही मनात आणाल तर तुमचा उद्धार तुम्हीच करण्यास समर्थ व्हाल. - डॉ. आंबेडकर
- ✧ सगळ्या देशाला एका भाषेत बोलायला शिकवा मग बघा काय चमत्कार घडतो ! - डॉ. आंबेडकर
- ✧ भाषण व वर्तन यांतील परस्पर विरोध हा आमच्या लोकांचा राष्ट्रीय दोष आहे. - आगरकर
- ✧ आपल्या देशातील लोकांस नवीन विचारांची जशी भीती वाटते तशी दुसऱ्या कोणत्याही देशातील लोकांस वाटत नसेल. - आगरकर
- ✧ ज्या गोष्टींपासून त्रास किंवा अडचण होते त्या दूर करणे, आणि ज्यांपासून सोय व सौख्य होते त्या जवळ आणणे याचेच नाव सुधारणा. - आगरकर
- ✧ मिळवा व शिका. - भाऊराव पाटील

- ◇ विद्यार्थ्याने नुसते डोक्यावरचे केसच वाढवायचे नसतात, तर त्याने डोक्यातले विचार वाढविले पाहिजेत. - भाऊराव पाटील
- ◇ कोणतीही गोष्ट फुकट मिळाली की, माणसाला तिची किंमत वाटत नाही. - भाऊराव पाटील
- ◇ शिक्षण हे माणसाच्या विकासाचे मूळ आहे. शिक्षणाने माणूस बहुश्रुत व विवेकी बनतो. - भाऊराव पाटील
- ◇ विद्यार्थी स्वाभिमानी पाहिजे. तो न्यायाची चाड व अन्यायाची चीड बाळगणारा हवा. - भाऊराव पाटील
- ◇ काम करीत असताना 'हा गरीब, हा श्रीमंत' असला भेदभाव घामांच्या धारांबरोबर गळून पडतो. - भाऊराव पाटील
- ◇ सकाळच्या वेळी तुम्ही झोपाल, तर तुम्हांला बरे वाटेल, पण तुमचे यशदेखील कायमचेच झोपेल. - भाऊराव पाटील
- ◇ गुरुपेक्षा शिष्याने अधिक काहीतरी केले पाहिजे. - भाऊराव पाटील
- ◇ कार्यकर्त्याने शुद्ध अंतःकरण व निष्काम सेवाभावीपणाने सेवा केल्यास टीकेची पर्वाच करण्याचे कारण नाही. - गाडगे महाराज
- ◇ दगड, धोंड्याची पूजा करण्यात वेळ आणि शक्ती वाया घालवू नका. - गाडगे महाराज
- ◇ अडाणी राहू नका, मुलाबाळांना शिकवा. - गाडगे महाराज
- ◇ सगले साधू निघून गेले आहेत आता उरले आहेत ते अवघे चपातीचोर (ढोंगी) - गाडगे महाराज
- ◇ आई-बापाची सेवा करा. - गाडगे महाराज
- ◇ हुंडा देऊन किंवा घेऊन लग्ने करू नका. - गाडगे महाराज

- ◇ धर्माच्या नावाखाली आपापसांत फूट पाडू नका. धर्मपेक्षा माणसाचा जीव हा अधिक मोलाचा आहे. - साहिर लुधियानवी
- ◇ धनदौलतीच्या लालसेमुळे चांगुलपणाचा अपमान होऊ नये. - साहिर लुधियानवी
- ◇ जगापासून कोणालाही पळता येईल पण मनापासून पळता येणार नाही. - साहिर लुधियानवी
- ◇ हसण्याचं मोल काय आहे हे रडल्यावर कळतं. - साहिर लुधियानवी
- ◇ तू हिंदु बनू नकोस व मुसलमान बनू नकोस. तू माणसाचा पुत्र आहेस माणूस बन. - साहिर लुधियानवी
- ◇ माणूस कर्तबगार आणि धाडसी असावा, पण भित्रा किंवा मवाली असू नये. - गजाली (इराकी तत्त्ववेत्ता)
- ◇ खेळ आणि विनोद मानसिक थकवा दूर करून उत्साह मिळवून देतात. - गजाली (इराकी तत्त्ववेत्ता)
- ◇ जो माणूस बुद्धीला बाजूला सारून फक्त अंधानुकरण करतो तो मूर्ख आहे. - गजाली (इराकी तत्त्ववेत्ता)
- ◇ भोंदू, ढोंगी लोकांना मोजून वहाणा मारा. - संत तुकाराम
- ◇ आपण चंदन असल्याची घोषणा चंदनाला करावी लागत नाही. त्याचा वास वाऱ्याबरोबर बाजूला पसरतो. - संत तुकाराम
- ◇ माणसाने थोडा तरी परोपकार करावा. - संत तुकाराम
- ◇ दुर्जनांचा मान मुळीच ठेवू नये. उलट पद्धतशीरपणे अवमान करावा. - संत तुकाराम
- ◇ सत्य आणि असत्याचा शोध घेणाऱ्यांनी आपल्या मनाचा कौल मानावा. बहुमत चुकीचे असल्यास कधीही स्वीकारू नये. - संत तुकाराम

- ◇ धर्माच्या नावाखाली अधर्म चालू असतो. - संत तुकाराम
- ◇ खरा ज्ञानी लोकांना तारतो. - संत तुकाराम
- ◇ ज्यांना हास्य माहीत नाही त्यांना या विशाल सृष्टीत दिवसाही अंधारच आहे. - तिरुवल्लुवर
- ◇ मनुष्य ध्येयाला सदैव डोळ्यांसमोर ठेवील तर ते प्राप्त करून घेणे त्याला खरोखर कठीण नाही. - तिरुवल्लुवर
- ◇ प्रेम हे हृदयाचे नि जीवनाचे भूषण आहे. प्रेम नसेल तर बाहेरचे सौंदर्य काय कामाचे ? - तिरुवल्लुवर
- ◇ दूरदृष्टीचा मनुष्य येणाऱ्या प्रत्येक प्रसंगासाठी सज्ज असतो. - तिरुवल्लुवर
- ◇ जुलुमाखाली विव्दळणाऱ्यांचे अश्रू राजाचे राज्य बुडवतात. - तिरुवल्लुवर
- ◇ माणसांत हक्काची भावना निर्माण झाल्याशिवाय कर्तव्याची भावना निर्माण होऊच शकणार नाही. - राममनोहर लोहिया
- ◇ ठरावीक चाकोरीत 'फिरणारा माणूस व वेडा यांत फरक नाही.' - राममनोहर लोहिया
- ◇ माणूस सुधारावयाचा असेल तर त्याच्या सवई व त्याचे विचार ह्या दोन्ही बाबतींत सुधारणा झाली पाहिजे. - राममनोहर लोहिया
- ◇ संघर्षाशिवाय कधीच काही नवे निर्माण झालेले नाही. - राममनोहर लोहिया
- ◇ वास्तवालाच स्वप्न मानता कामा नये. वास्तवाला सोडूनही स्वप्नाची रचना करता कामा नये. - राममनोहर लोहिया
- ◇ निश्चित वेळ न पाळणे ही गोष्ट वचन न पाळण्याइतकीच

- वाईट समजली पाहिजे. - राममनोहर लोहिया
- ◇ चांगली बुद्धिमत्ता असलेल्या लोकांनाही वाईट सवयी असतात. - राममनोहर लोहिया
- ◇ प्रामाणिक प्रेमासाठी बदनामी पत्करावी लागली तरी युवकांनी त्यास तयार राहिले पाहिजे. - राममनोहर लोहिया
- ◇ मूर्ती स्वतःचे रक्षण करीत नाही मग इतरांचे कसे करणार ? - बाबा पदमनजी
- ◇ नवा मनुष्य निर्माण व्हायला सुद्धा त्याच्या भोवतालचे जुने जग बदलत रहायला हवे. - वि.स. खांडेकर
- ◇ जीवनाला बुद्धीप्रमाणे भावनेचीही जोड असावी. - वि.स. खांडेकर
- ◇ आई हा पहिला गुरू आहे, तर गुरू हा दुसरी आई असावी.
- ◇ धर्म, संस्कृती आणि इतिहास यांच्या जुन्या पुराण्या गोड गोड गप्पांनी जगात कुणाचा उद्धार झाला आहे ? - वि.स. खांडेकर
- ◇ तात्पुरत्या पराभवानं दबूनखचून जाऊ नका. - सुभाषचंद्र बोस
- ◇ भीक मागून कधीही कोणाला स्वातंत्र्य प्राप्त करता येणार नाही. ते ताकदीनंच मिळवलं पाहिजे आणि त्याची किंमत रक्त ही आहे. - सुभाषचंद्र बोस
- ◇ आईची ममता व वडिलांची कर्तव्यदक्षता यांचा सुंदर मिलाप शिक्षकाठायी असावा.
- ◇ ज्ञानाचे अंतिम लक्ष्य सुंदर चारित्र्य निर्माण होणे हेच असले पाहिजे.
- ◇ अविचाराने माणसाचा आत्मघात होतो.
- ◇ विचाराचे चिराग विझले तर आचार आंधळे होतात.

- ✧ क्रोधाग्नी जर थंड झाला, कुसंस्कार जर झरून गेला आणि अहंकाराची दिशाच बदलून त्याचा नाश झाला तर आपण यशस्वी झालो असे निश्चित समजा.
- ✧ विवेकाचे दुसरे नाव विचार आहे.
- ✧ जो कष्ट व साहस करतो तोच विजयी होतो.
- ✧ प्रसन्नता ही आत्म्याची शक्ती आहे.
- ✧ आत्मविश्वास हे कर्तृत्व वृक्षाचे मूळ आहे.
- ✧ चांगल्या गोष्टींचा मार्ग हा नेहमीच अरुंद असतो.
- ✧ क्षमा हे वीरांचे भूषण आहे.
- ✧ दुःखाचा वाटेकरी होणाराच, सुखाचा साथीदार शोभतो.
- ✧ त्याग हा जीवनमंदिराचा कळस आहे.
- ✧ सहनशीलता ही गुणांची कसोटी आहे.
- ✧ ज्याला निर्णय घेता येत नाही, तो मनुष्यच नव्हे.
- ✧ भक्तीने केलेली कृती म्हणजे संस्कृती.
- ✧ कोणी आपला देश अथवा अनुकरण करायला लागलं तर समजावं की आपला उत्कर्ष होतोय.
- ✧ सामर्थ्य, महत्वाकांक्षा, निर्भयता, अभिमान, सौंदर्य ही जीवनरथाची पाच घोडी आहेत.
- ✧ अज्ञान, आळस व अंधश्रद्धा यांना जीवनात कधीच थारा देऊ नका.
- ✧ कल्पक योजना ही यशाची पहिली पायरी होय.
- ✧ चांगली सुरुवात निम्मे काम यशस्वी करते.
- ✧ एकटा उरलो तरी फिकीर नाही, हातातला ध्वज सोडणार नाही. लढता लढता मरण यावे, ते वस्त्रची माझे कफन व्हावे. - हिटलर
- ✧ लोक काय म्हणतील याला जो घाबरतो तो जीवनात कधीही यशस्वी होत नाही.
- ✧ क्षणाचा राग जीवनाचा विध्वंस करू शकतो. - म.गांधी
- ✧ संकटे ही नेहमी सामर्थ्यवान माणसांकडेच जातात.
- ✧ जो विचारी आहे तो कमी बोलतो व जो जास्त बोलतो तो कमी विचार करतो. - विल्यम शेक्सपियर
- ✧ अमर अशी एकच भूमी मानवाला असते. ती म्हणजे मातृभूमी.
- ✧ दुःख पेलावे कसे, पुन्हा जगावे कसे हे जीवनरूपी शाळेतच शिकावे.
- ✧ अचेतन स्मारकांपेक्षा कीर्तिरूपी उरणे चांगले.

तमसो मा ज्योतिर्गमय

बोधकथा

खरी राष्ट्रभक्ती

एकदा पं. नेहरू अमेरिकेतून परत येत असताना इंग्लंडला काही वेळ थांबले होते. तेथील भारतीयांनीच त्यांना काळे झेंडे दाखवले व 'नेहरू मुर्दाबाद' च्या घोषणा दिल्या. कारण त्यांना नेहरूंचे धोरण पसंत नव्हते.

याउलट हे चित्र पहा. विन्स्टन चर्चिल इंग्लंडमधील विरोधी पक्षाचे नेते होते. ते अमेरिकेत गेले होते. इंग्लंडच्या पंतप्रधानाविरुद्ध त्यांच्याकडून काही ऐकायला मिळेल या आशेने पत्रकारांनी त्यांना इंग्लिश सरकारबद्दल काही प्रश्न विचारले. चर्चिल ताडकून म्हणाले.

“मी इंग्लंडमध्ये विरोधी पक्षाचा पुढारी आहे. पण परदेशात मी इंग्लिश सरकारचा समर्थक आहे. त्याविरुद्ध मी बोलत नाही.”

आपल्या देशातली भांडणे ही घरच्या भांडणाप्रमाणे देशातच ठेवावी. परदेशात आपली बेअब्रू करू नये.

---◆◆*◆◆---

बुद्धीला व्यवहाराची जोड हवी

पाणिनी हे संस्कृतचे महान व्याकरणकार. २००० वर्षांपूर्वी त्यांनी हे आश्चर्यकारक काम केले. एकदा ते शिष्यांना व्युत्पत्तिविषयी शिकवीत होते. त्यावेळी एक वाघ माणसाच्या वासाने तिथे येत होता. शिष्य घाबरून झाडावर जाऊन बसले व आचार्यांनाही ते झाडावर चढायला सांगू लागले. पण 'व्याघ्र' शब्दाची व्युत्पत्ती शोधण्यात ते गढून गेले होते. त्यांना व्युत्पत्ती सुचलीही. 'व्या जिघ्रति इति व्याघ्रः' म्हणजे वास घेत चालतो तो वाघ.... पण झाले काय वाघाने त्यांचीच शिकार केली.

---◆◆*◆◆---

सेवा हाच धर्म

एकदा म. गांधी फिरून येत होते. बरोबरची मंडळी आश्रमात पुढे आली. महात्माजी मागे कसे पडले त्यांना कळेना. एकजण पहायला गेला. त्याला म. गांधी हे एका कुष्ठरोग्याची सेवा करताना दिसले. तो कुष्ठरोगी त्यांचाच एक आश्रमवासी होता. फिरताना त्याच्या जखमाना त्रास होऊन त्यातून रक्त येऊ लागले म्हणून चालताना फार त्रास होत होता.

जे दुसऱ्यासाठी ते महात्माजी. स्वतः करता कोणतेही काम त्यांना अस्वच्छ वा कमी प्रतीचे वाटले नाही; म्हणूनच ते महात्मा !

---◆◆*◆◆---

उपकार स्मरावे

अज्ञातवासात असताना पांडव एका गरिबाच्या घरी राहिले होते. त्या गावच्या लोकांना बकासुराचा त्रास सुरू झाला होता. त्याला रोज गाडाभर अन्न व एक माणूस एवढे खाद्य पाठवावे लागे. आज माणूस पाठवण्याची पाळी त्या गरिबावर आली. घरातल्या कोणाला पाठवावे ? चर्चा सुरू होती. संकट मोठे होते - पण कुंतीनं ठरविले त्या ब्राह्मणाच्या मुलाऐवजी आपल्या भीमाला पाठवावे. पण पाहुण्यावर संकट ढकलणे म्हणजे महान पाप ! पण कुंतीने त्यांची समजूत काढली. आपल्या मुलाला काहीही त्रास होणार नाही याची खात्री पटविली अखेरीस भीमानंही तिचे शब्द खरे करून दाखविले. बकासुराचा वध करून गावावरचे संकट दूर केले. संकटकाली आपल्याला आश्रय देणाऱ्या त्या गरिबाच्या उपकाराचीही फेड केली.

---◆◆*◆◆---

प्रामाणिकपणा

महर्षि आण्णासाहेब कर्वे (पुण्याच्या म. कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेचे संस्थापक) यांच्या जीवनातील एक प्रसंग. संस्थेच्या कामाची पत्रे पाठवायची होती. त्यांच्या लक्षात आले की चुकून जादा तिकिटे लावली गेल्यामुळे संस्थेचे तेवढे नुकसान झाले. जुन्या काळातील गोष्ट असेल ५/६ रुपयांची खोट. पण जनतेने दिलेल्या पैशाचा हिशोब अगदी चोख हवा. त्यांनी स्वतःच्या खिशातून तेवढी रक्कम घालून ती खोट भरून काढली.

याला म्हणतात प्रामाणिकपणा ! नाहीतर आपण काय म्हणू ? 'चुकून झाले माफ करा.' किंवा अरे संस्थेचाच पैसा, मी काय माझ्याकरता नाही ना खर्च केला ?'

--◆◆*◆◆--

निरुपयोगी धन

एक कंजूस माणूस पैसा पैसा साठवून त्याचे सोनंनाने घेऊन आपल्या मळ्यातील एका विवरात साठवून ठेवी. रोज पहाटे त्याच्यासमोर बसून आपली ठेव सुरक्षित आहे ना त्याचे निरीक्षण करीत असे. एका माणसाला संशय आला आणि त्यानेच एका रात्री ते धन पळविले. दुसरे दिवशी कंजूस माणूस दुःखाने रडू लागला. लोकांना खरी हकिकत कळून आली. लोक हळहळले पण एक म्हातारा म्हणाला, 'अरे त्या धनाचा तू यत्किंचित उपयोग करीत नव्हतास ते गेल्याचे दुःख कशाला ? ते पूर्वीच हरवल्याप्रमाणे होते.'

--◆◆*◆◆--

माणूसकी

१९४७ चे भारताच्या फाळणीचे दिवस. पाकिस्तानने लक्षावधी हिंदू शिखांना तेथून हुसकून लावले. निर्वासितांचा लोंढा पाहून येथील लोकही चिडले होते. एकदा इंदिरा गांधी मोटारीतून दिल्लीत फिरत असता शेकडो लोक एका माणसाचा पाठलाग करताना त्यांना दिसले. तो जीवाच्या भीतीने पळत होता. इंदिराजींनी मोटार थांबवली. ड्रायव्हरने त्यांना चिडलेल्या लोकांसमोर न जाण्याची पुन्हा, पुन्हा विनवणी केली. गाडीतून उतरून त्या लोकांसमोर बेधडक उभ्या राहिल्या. पळणारा माणूस होता मुसलमान. इंदिराजींच्या मागे तो उभा राहिला. इंदिराजींचा आवेग पाहून लोकांनी त्याला सोडून दिले.

अत्यंत वादळी भयानक अवस्थेतही इंदिराजींना माणुसकीचा गर्हिवर होता.

--◆◆*◆◆--

व्यवहार ज्ञान

न्यूटन या शास्त्रज्ञाने एक मांजर पाळले होते. ते त्याला फार प्रिय असल्यामुळे आपल्या अभ्यासिकेतही त्याला तो येऊ देई. परंतु शांततेसाठी खोलीचे दार बंद असताना मांजर आत कसे यावे ? त्याने दाराला एक मोठे भोक पाडले त्यातून ते येऊ शकले असते आणखी दोन लहान भोकेही पाडली. 'कशासाठी?' एकदा मित्राने प्रश्न केला. न्यूटन म्हणाला, 'ती आहेत मांजरीच्या पिलांसाठी, मांजरी आत आली की पिलेही येणारच की.' मोठे लोकही व्यवहार कसा विसरतात पहा. पण त्यांना ते शोभून दिसते. ते आपल्या संशोधनात, विचारात इतके तल्लीन होऊन जातात की साध्या गोष्टींचा विचारही त्यांच्या मनात येत नाही.

--◆◆*◆◆--

निरपेक्ष भावना

एकदा काही युवक भारत भ्रमंतीसाठी बाहेर पडले. असेच एकदा नदीकाठी पण गावापासून दूर विश्रंतीसाठी थांबले होते. फार भूक लागली होती. पण जवळ काहीच नव्हते खायला शोध घेताना त्यांना एक आश्रम दिसला. तिथे खायला काही मिळेल का म्हणून चौकशी केली. आश्रमप्रमुखांनी त्यांना आश्रमातच भोजनाला बोलवले. भोजनाचा एकंदर थाट पाहून त्यांना आश्चर्य वाटले. त्यांनी प्रमुखाला विचारले, अगदी थोड्या वेळात हे सर्व कसे तयार केलेत ? प्रमुख म्हणाले, "हे वृक्ष म्हणजे कल्पवृक्षासारखे आहेत." त्यामुळे जमले सगळे. युवक म्हणाले, मग आता तुम्हाला फारसे काही करावे लागत नसेल. आश्रम सुरू झाला त्याला ५० वर्षे झाली. त्यावेळी ही साधीच झाडे होती. सततच्या परिश्रमांमुळे त्यांचे कल्पवृक्ष बनले आहेत. आश्रम-वासीयांनी उपासना थांबवली तर पुन्हा ही सामान्य झाडे बनतील.

--◆◆*◆◆--

आळसाला उत्तेजन नको

एकदा दोन मित्र चित्रपट पहायला गेले. तिकिटासाठी रांगेत उभे होते. एक आंधळा भिकारी काठी टेकत टेकत त्यांच्याजवळ पोचला. आंधळा, वेंधळा, दीन दिसला म्हणून एकाने त्याच्या हातावर एक रुपया ठेवला. चाचपडत तो भीक मागतच होता.

ते मित्र आत जाऊन बसले. दिवे मालवले गेले. चित्रपट सुरू झाल्यावर एक माणूस आत येऊन त्यांच्याच पुढच्या खुर्चीवर बसताना त्यांनी पाहिले आणि ते उडालेच... का? हाच तो माणूस आंधळ्याचे सोंग घेऊन भीक मागत होता.

मदत द्यायचीच असेल तर पैसा साठवून खऱ्या समाजसेवी संस्थाना ती द्यावी.

--◆◆*◆◆--

आत्मविश्वास

सम्राट हर्षवर्धन(इ.स.६०६-६४७) याच्या जीवनातील एक कथा. युद्धाला जाण्याची तयारी झाली. चतुरंग सैन्य जमले होते. हर्षवर्धनाच्या इशान्याची वाट पाहात होते. सम्राटाने हात वर केला आणि एक अशुभ घडले. त्याच्या हातातील अंगठी गळून पडली. शूर सैनिकही भयग्रस्त झाले.

चाणाक्ष सम्राटाच्या ध्यानी ही गोष्ट आली व तो उंच स्वरात म्हणाला, सैनिकहो, पहा देवाची आपल्याला साथ मिळाली. आपण जेथे जाऊ तेथे आपल्या स्वामित्वाची मोहोर उठावी अशी परमेश्वराची इच्छा. चला दिग्विजयाला.

क्षणार्धात वातावरण धुंद झाले. सम्राटाचा जयजयकार झाला.

कर्तृत्वमान माणसाचा आत्मविश्वास हाच खरा यशाचा पाया असतो.

--◆◆*◆◆--

दोघांचे भांडण...

पृथ्वीराज चौहान हा दिल्लीचा बलाढ्य राजा. जयचंद राठोड हा त्याचा नात्याने लांबचा भाऊ. त्या दोघांत वैर आले. पृथ्वीराजाचा काटा काढण्यासाठी जयचंदाने परक्या महंमद घुरीला बोलाविले. पृथ्वीराजाने त्याचा अनेकदा पराभव केला पण त्याने क्षमा मागितली म्हणून त्याला सोडून दिले. पण पुन्हा त्याने पृथ्वीराजाला मारून टाकले. पृथ्वीराजचा अडथळा दूर झाल्यावर महंमद घुरीने जयचंदालाही त्याचे साह्य झाले असताही मारून टाकले व आपले राज्य निर्माण केले. अशा तऱ्हेने दोन भारतीयांच्या आपापसांतील वैराचा फायदा बाह्य शत्रूला झाला. पृथ्वीराजाची अनाठायी क्षमाशील वृत्तीही त्याच्या अंगलट आली.

--◆◆*◆◆--

कोणतेही काम करताना अखंड सावधानता हवी

एका जर्मन हेराची कथा सांगतात. तो प्रथम सैन्यात होता. जर्मन माणूस मुळातच शिस्तीचा. त्यात हा सैनिक. त्यामुळे आज्ञेवरहुकूम झटकन काम करण्याचा गुण त्याच्या अंगी शंभर टक्के मुरलेला.

असाच एकदा एका मोठ्या फ्रेंच हॉटेलात त्याने वेटरचे काम स्वीकारले होते. तेथे येणाऱ्या सर्व संशयितांची नोंद वरिष्ठांना देण्याचे त्याचे काम होते. पण फ्रान्सच्या हेरांना त्याचा संशय आला होता. एकदा त्यांनी त्याची परीक्षा घेण्याची नामी युक्ती योजली. खाद्यपदार्थांची ऑर्डर दिली. वेटर खाद्यपदार्थांचा ट्रे घेऊन येताच फ्रेंच हेराने जर्मन भाषेतून अटेन्शन अशी ऑर्डर देताच तो वेटर (जर्मन हेर) ट्रे टाकून एकदम 'अटेन्शन' च्या स्थितीत उभा राहिला व कडक सॅल्यूट ठोकला. पकडला गेला.

--◆◆◆◆◆--

हे बरोबर आहे काय ?

एका कार्यालयातील एक छोटा प्रसंग सहज नजरेला आला. सकाळी ११ ची वेळ. एका लेखनिकाच्या टेबलावर टपालाचा ढीग होता. आलेल्या पत्रांची नोंद करणे हे त्याचे काम होते. पण बराच वेळ तो तसाच बसून होता. न राहवून दुसऱ्या लेखनिकाने विचारले, काहो ! इतके टपाल पडले असताना स्वस्थसे बसलात ? पहिला लेखनिक उद्गारला, 'काय करू ? शिपाईच मिळत नाही.'

'शिपाई ? आणि तो कशाला ? 'अहो, पाकिटे फोडून कोण देणार ? अहो त्यासाठी शिपाई काय करायचा ? एव्हाना याच्या दुप्पट पाकिटे सहज उघडू शकला असतात की !

--◆◆◆◆◆--

कीर्तिरुपे उरावे

जगज्जेता सिकंदर बादशहाच्या राजधानीत प्राचीन व विद्यमान पराक्रमी पुरुषांचे पुतळे उभारलेला सुंदर बगीचा होता. एकदा एक परदेशस्थ पाहुणा तो ऐतिहासिक बगीचा पाहण्यासाठी आला. सिकंदर स्वतःच त्याला तो बगीचा दाखविण्यासाठी गेला. प्रत्येक पुतळा पाहताना पाहुणा तो पुतळा कोणाचा आहे असे विचारीत होता व सिकंदर तो अमक्या सुप्रसिद्ध पुरुषाचा आहे असे सांगत होता. असे करत सर्व पुतळे पाहून झाल्यावर पाहुण्याने विचारले, "महाराज, आपला पुतळा कोठे दिसत नाही ?" सिकंदर म्हणाला, "माझा पुतळा उभारला जावा व पुढच्या पिढ्यांनी "हा कोणाचा पुतळा ?" असे विचारवे, त्यापेक्षा तो उभारला जाऊ नये आणि सिकंदराचा पुतळा का नाही ? असे लोकांनी विचारवे हे मला अधिक बरे वाटते."

अचेतन स्मारकापेक्षा कीर्तिरूपाने रहाणे अधिक चांगले.

--◆◆◆◆◆--

दुष्टांच्या संगतीने, दुःखच वाट्याला येते

एकदा पक्षिराज गरुडाच्या सन्मानार्थ जत्रा भरली होती. त्यासाठी गावोगावचे पक्षी उडत चालले होते. त्यांमध्ये कावळ्यांच्या संगतीने एक बिचारा लावा पक्षीही चालला होता.

उडता उडता एका खादाड कावळ्याचे लक्ष एका गवळ्याकडे गेले. त्याच्या डोक्यावर दह्याचे मडके होते. गवळ्याच्या डोक्यावरून तो कावळा चालला व मधून मधून चोच खुपसून दही खाऊ लागला.

गवळ्याच्या हे लक्षात आले. त्याने मडके जमिनीवर ठेवले. त्यासरशी तो कावळा झपकन उडून गेला आणि मंदगतीने उडणाऱ्या लावा पक्षाचा गवळ्याला संशय आला व दगड मारून त्याने त्या लावा पक्षाला ठार मारले.

--◆◆◆◆◆--

प्रसंगाचे भान ठेवावे

एका सरोवरात कुबुग्रीव नावाचे कासव राहत होते. दोन हंस तेथे जलविहारासाठी येत. कासवाशी त्यांची मैत्री झाली. कासवाला ते चांगल्या चांगल्या कथा सांगत.

एकवर्षी अवर्षणामुळे सरोवर आटले. हंस कासवाला म्हणाले, लवकरच राहिलेला चिखल सुद्धा आटेल. मग तुझे कसे होईल ?

सहविचारातून एक युक्ती सुचली. एक लांब काठी दोन बाजूंनी हंसांनी तोंडात धरावी व मध्यभागी कासवाने पकडावा. हंसांनी उडत उडत दुसऱ्या तलावात जावे. त्यांनी कासवाला उडत उडत दुसऱ्या तलावात घेऊन जावे. त्यांनी कासवाला बजावले, मधे कोणत्याही कारणासाठी तोंड उघडू नको. नाहीतर उंचावरून पडून प्राण गमावशील.

उड्डाण सुरू झाले. मधेच एका गावातील लोक आश्चर्याने पाहात म्हणाले, "हे हंस गोल गोल काय नेत आहेत ?" कासव रागावले ते हंसाला म्हणणार होते. "या मूर्खाना एवढेही समजत नाही का ?" त्यासाठी त्याने तोंड उघडले आणि नेमके नको तेच घडले.

--◆◆◆◆◆--

देशभक्त नर्तिका

ती आहे ओरिसातील एक नर्तिका. तिचा विवाह झाला. थोड्याच वेळात तिने आपले अलंकार उतरविले. सर्वाना आश्चर्य वाटले. सर्व दागिने तिने जवाननिधीला म्हणून देऊन टाकले.

याबद्दल तिला विचारलं असता ती म्हणते, 'मी तर फक्त माझे दागिनेच दिले. काही भगिनींनी तर आपल्या मंगळसूत्राचा धनीच देशाला दिला आहे. मग मी विशेष ते काय केले ?'

मनात राष्ट्रभक्तीची ज्योत तेवत असणारी माणसे आपापल्या परीने देशकार्यास मदत करीत असतात.

--◆◆◆◆◆--

निरीक्षण

वैद्यकीय महाविद्यालयातील प्राध्यापकांनी एक दिवस विद्यार्थ्यांची सूक्ष्म निरीक्षणशक्ती आणि किळस सोसण्याची क्षमता पहाण्यासाठी एक प्रयोग केला. विद्यार्थ्यांना म्हणाले, "या काचेच्या वाटीत घाणेरडे पाणी आहे. मी वाटीत बोट बुडवून तोंडात घालणार आहे. प्रत्येकाने पाहून तसेच करायचे. तिटकारा दर्शवायचा नाही."

सरांनी वाटीत बोट बुडवून चाखले. पाठोपाठ एकामागून एक विद्यार्थ्यांनी ते गढूळ पाणी काहीशा अनिच्छेनेच चाखले.

प्राध्यापक म्हणाले, 'किळस न मानण्याच्या गुणात तुम्ही सगळेच पास झालात, पण सूक्ष्म निरीक्षणाच्या गुणात सगळेच फसलात.'

'मी करतो तसे तुम्ही करायचे होते. तुमच्या कुणाच्या लक्षात आले नाही, मी एक बोट वाटीत बुडवले व चाखले दुसरेच.'

विद्यार्थ्यांच्या चेहऱ्यावरचे फसविले गेल्याचे भाव पाहून प्राध्यापकांनी वाटीतले सर्व पाणी पिऊन टाकले. म्हणाले, 'या पाण्यात अपायकारक काहीच नाही !' आता विद्यार्थी खूप झाले.

प्रयोगातून अप्रिय सत्य बाहेर आले तरी ते मनोमन पटते व त्यातूनच यशाचा मार्ग खुला होतो.

--◆◆◆◆◆--

विद्येची किंमत

एकदा रामकृष्ण परमहंस गंगास्नानासाठी शिष्यासह गंगेवर गेले. त्यावेळी एक सिद्ध पुरुषही तेथे होते. त्यांनी एक चादर पाण्यावर पसरली व त्यावर उभे राहून नदी पार केली, तसेच परत आले व रामकृष्णांच्या एका शिष्याला म्हणाले, 'तुमचे गुरू असा चमत्कार करू शकतील का ? बारा वर्षे तप करून मी ही सिद्धी मिळवली आहे.'

शिष्याने रामकृष्णांना हे सांगितले ते म्हणाले, 'त्यांना सांग तुझा हा चमत्कार दोन आणे किमतीचा आहे.' शिष्याने हा निरोप सिद्ध पुरुषाला सांगितला. तो भलताच भडकला. म्हणाला, 'पुन्हाअसे म्हणालात तर तुमचे भस्म करून टाकीन. 'रामकृष्णांनी पुन्हा तसेच म्हटल तेव्हा प्रत्यक्ष त्यांनाच सिद्ध पुरुषाने त्याचा अर्थ विचारला.

रामकृष्ण म्हणाले, 'नावाडीसुद्धा दोन आण्यांत पैलतीराला नेतो. त्याचा इतरांना उपयोग होतो. पण तुमची विद्या फक्त तुमच्यापुरतीच आहे. ज्या विद्येचा लोकांना उपयोग होत नाही तिची किंमत शून्य आहे.'

माणसाने आपल्या विद्येचा, कर्तृत्वाचा समाजाला उपयोग करून द्यावा.

--◆◆◆◆--

'मी' पणा

एका साधूकडे काही उद्देशाने एक गृहस्थ गेला. झोपडीबाहेरूनच त्यांनी 'महाराज' म्हणून हाक मारली. महाराजांनी विचारलं, "कोण आहे ?" गृहस्थ म्हणाले, "मी". साधू, "कोण"? पुन्हा उत्तर आलं. 'मी'. साधू म्हणाले, 'तू कोण तुला तरी माहित आहे का ? तू कोण आहेस ते शोध आणि ये.' त्यावर गृहस्थांनी आपले नाव सांगितले. "विजयराव".

साधूंनी त्यांना आत बोलावले आणि म्हणाले, 'मी पणा सोडावा. तो फार घात करतो. खरं म्हणजे तुम्ही हणमंतरावही नव्हे. स्वतःला विसरा आणि इतरांशी एकरूप व्हा तरच तुमची खरी ओळख सर्वांना पटेल.'

--◆◆◆◆--

माणूसकी

आई मुलाच्या अभ्यासाच्या खोलीत गेली तर पुस्तकाच्या कपाटात जाणारी मुंग्यांची रांग दिसली. कपाट उघडले तर एका पुस्तकाच्या मागील बाजूस दोन चपात्या पडल्या होत्या.

मुलगा शाळेतून आला. आईने विचारले, "तुझ्या पुस्तकांच्या कपाटात चपात्या रे कशा?" मुलगा शर्मिंदा झाला. पण धैर्य एकवटून तो म्हणाला, "आई ग, माझ्या ना भोजनाच्या ताटातील दोन चपात्या समोरच्या म्हातान्या भिकारणीला रोज देत असतो. पण काल ती आलीच नाही. तिच्यासाठीच्या या चपात्या आहेत."

आई रागावली तर नाहीच. पण मुलाला तिने शाब्बासकी दिली.

--◆◆◆◆--

एकमेका साहा करू...

लोक उद्योगी झाल्याशिवाय राष्ट्राचा विकास होत नाही. राजा विलक्षण प्रजेचे पुत्रवत पालन करीत असे. पण प्रजा आळशी असल्यामुळे तो चिंतीत होता. दरबारातल्या वयोवृद्धांना त्याने विचारले, काय करावे म्हणजे प्रजा कार्यप्रवण होईल ? तेव्हा एका वृद्धाने सांगितले त्याप्रमाणे त्याने केले.

गजबजलेल्या रस्त्यात एक मोठा दगड ठेवला. जाणारे येणारे दगडाच्या बाजूने जाऊ लागले व दगड ठेवणाऱ्याची निंदा करू लागले. पण दगड हलवण्याचे कोणाच्याही मनात आले नाही. काही दिवसांनी एक माणूस त्या मार्गाने चालला होता. कुणालाही नावे न ठेवता त्याने खूप खटपटीने दगड हलवला सर्वांची अडचण दूर झाली.

राजाने दरबारात त्याचा सत्कार केला. खूप लोक जमले होते. राजा म्हणाला, 'पहा याचे उदाहरण. मी राजा खरा, पण लोकांच्या साहाय्येरीज कष्टाखेरीज मी एकटा राज्य वैभवशाली करू शकणार नाही.' आजही आपण अशाच प्रसंगातून जातो आहोत नाही का ?

--◆◆◆◆--

संस्काराची रीत

एका हाताने दिलेले दान दुसऱ्या हाताला कळू नये म्हणतात.

जाहिरात केली की, दानाचे पुण्य जाते.

मुंबईतील एक वार्ताहर. संप सुरू होता. रात्री १२ पर्यंतची बातमी वृत्तपत्राला पोचवून थकून एका ठिकाणी उभा होता. तेथून अर्ध्या फर्लागावर एक कार थांबली. एक बाई त्यातून उतरल्या. पदपथावर झोपलेल्या लोकांवर घोंगड्या घालून त्या गाडीत बसल्या. कुतूहलाने वार्ताहर झपझप तेथे पोचला. वार्ताहर तिथे पोचला. तो काही विचारू लागला पण त्याबाईंनी काहीही बोलण्याचे नाकारून त्या निघून गेल्या. गाडीत एक पुरुष व दोन बालके होती.

वार्ताहराच्या सवयीनुसार त्याने छडा लावलाच. त्याला कळले ते असे, 'या बाई नेहमीच असे काही करतात. जाहिरात होऊ नये म्हणून मध्यरात्रीनंतरच त्या अशा कामाला बाहेर पडतात. 'लहान मुलांवर चांगले संस्कार व्हावेत, म्हणून काही वेळा नातवंडानाही बरोबर घेतात.'

--◆◆◆◆--

असा असावा प्रधान !

चंद्रगुप्ताचा महामंत्री आर्य चाणक्य त्याच्याच प्रयत्नाने चंद्रगुप्त राजा झाला होता. 'अर्थशास्त्र' हा त्याचा जगप्रसिद्ध ग्रंथ.

एकदा चंद्रगुप्ताने गरिबांना वाटण्यासाठी काही कांबळी चाणक्याकडे दिल्या. महामंत्री चाणक्य राजवाड्यात नव्हे आपल्या झोपडीतच राहत असे. ती कांबळी दुसरे दिवशी वाटण्यासाठी आपल्या झोपडीत ठेवली. पण... रात्री तेथे चोर शिरले. त्यांचा आपल्या डोळ्यावर विश्वास बसेना. चाणक्य व पत्नी दोघेही चट्यावर झोपले होते. थंडी असूनही कांबळी तशीच कोपऱ्यात ठेवली होती.

न राहवून चोरांनी चाणक्याला उठवून त्यांचे कारण विचारले. चाणक्य म्हणाला, "अरे, ही कांबळी गरिबांसाठी आहेत. ती त्यांच्याकडेच गेली पाहिजेत. माझा त्यांच्यावर काय अधिकार ?"

चोर त्यांच्या पाया पडले. त्यांनी पुन्हा चोरी न करण्याची शपथ घेतली.

आता..... ?

--◆◆◆◆--

गर्वाचे घर खाली

भीम हा सर्वात बलशाली पांडव. त्याला आपल्या बाहुबलाचा गर्व झाला होता. एकदा काय झालं, खांद्यावर गदा टाकून तो ऐटीत चालला होता. वाटेत त्याला एक म्हातारा वानर दिसला. त्याची लांब शेपूट वाटेवर आडवी पसरली होती. भीम म्हणाला, "अरे तुझं शेपूट आखडून घे. वाटेत काय पसरून बसला आहेस ?" वानर नम्रतेनं म्हणाले, "मला म्हातान्याला ते उचलत नाही. फार लांबलचक आहे ना. तूच उचलून ठेव ना बाबा." भीम ते उचलू लागला तर ते उचलेचना. गदा घालून प्रयत्न केला तरी हलेना. भीमाची दमछाक झाली. त्याने वानराची क्षमा मागितली व म्हणाला. "तू खरा कोण आहेस ? सांग. मला माझ्या शक्तीचा गर्व झाला होता." मी पुन्हा गर्व करणार नाही. वानराने आपले खरे रूप प्रकट केले. तो होता प्रत्यक्ष महापराक्रमी रामभक्त हनुमान!

--◆◆◆◆--

जीवन चक्र

एका नगरीचा राजा राज्यकुशल व गुणग्राही होता. आपली प्रजा सुखी समाधानी आहे ना याची खात्री करून घेण्यासाठी नेहमी नगरातून फिरत असे. असाच एकदा फिरत असताना त्याने वाकलेला वृद्ध पाहिला. तो आंब्याचे रोप लावत होता. राजाला आश्चर्य वाटले. तो त्या म्हातान्यास म्हणाला, “आजोबा, या वयात झाड लावताय ? हे केव्हा मोठे होणार, त्याला आंबे केव्हा लागणार ? आणि तुम्हाला ते कसे मिळणार ? उगीच कशाला कष्ट घेताय ?”

म्हातारा म्हणाला, “मी आजवर आंबेच काय पण कितीतरी प्रकारची फळे खाल्ली आहेत. त्या फळांची झाडे कोणी लावली होती? तसेच मी आता झाडे लावतोय त्याची फळे दुसरे कोणी खातील. हे चक्र असेच चाललं पाहिजे.”

म्हातान्याच्या उत्तरावर राजा एकदम खूष झाला आणि एक सुवर्णमुद्राही बक्षीस दिली.

--◆◆*◆◆--

मूक आदर्श

पुण्यातील एक अबोल व्यक्ती. सकाळचा त्याचा एक विशेष कार्यक्रम असतो. आपल्या परिसरातील कचरा पेठ्यांच्या आजूबाजूला कचरा गोळा करून कचरा पेठ्यात टाकतात. आपल्या परिसरात स्वच्छता स्वतः अबोलपणे करतात. बहुतेक लोक काय करतात ? रस्त्यात कोठेही कचरा टाकतात. कचरा पेटीजवळ गेले तरी नीटपणे त्या पेटीत कचरा टाकत नाहीत. त्यामुळे रस्त्यांच्या कडेलाच काय पण रस्त्यांच्या मधोमधसुद्धा आपण घाण टाकतो. तर मग नगरपालिकेच्या नोकरांना दोष देण्यात काय अर्थ? प्रत्येक नागरिकाने सार्वजनिक ठिकाणी काहीही घाण टाकायची नाही असे ठरवले तर नगरपालिकेचेही काम किती सोपे होईल. वर सांगितलेल्या अबोल कार्यकर्त्याचा थोडा जरी गुण उचलला तर ? प्रत्येकाने आपले काम व्यवस्थित केले तर ?

--◆◆*◆◆--

खरा शिष्य कोण ?

एकदा दोन तरुण स्वामी विवेकानंदांकडे गेले. त्यांना स्वामीजींचे शिष्य व्हायचे होते. तसे त्यांनी स्वामीजींना सांगितले. तरी स्वामीजी डोळे मिटून स्वस्थ बसले. दुसरे दिवशी तोच प्रकार - कंटाळले - पण एकजण स्वामीजींची रोज पूजा करे तर दुसरा त्यांना दोष देई, “तुमच्यात माणुसकी नाही, तुम्ही कठोर आहात” वगैरे. पण दोघेही रोज येण्याचे थांबेनात. दोघांनाही वाटे आपणच त्यांचे शिष्य होण्यास योग्य आहे.

एकजण रोज पूजा करी. दुसरा दोष देई. एक दिवस नदीला पूर आला-पहिल्याने नाईलाजाने आपल्या काठावरच पूजा -स्तोत्र वगैरे कार्यक्रम केला. दोष देणारा मात्र पुरातून जाऊन स्वामीजींची निंदा करून आला. असे तीन दिवस चालले. चौथ्या दिवशी पूर ओसरला. दोघेही गेले. स्वामीजींनी डोळे उघडले व शिष्या देणाऱ्याला शिष्य म्हणून स्वीकारले. ते म्हणाले, “शिष्या देण्यासाठी का होईना तो संकटावर मात करून येतो. निष्ठा हवी. तामसी वृत्ती बदलता येईल. पण कच खाणारी निष्ठा शिष्याला अपात्र ठरवील.”

--◆◆*◆◆--

भविष्यवाणी का स्वकर्तृत्व ?

जगावर हुकुमत गाजविण्याची महत्वाकांक्षा बाळगून त्या दिशेने पावले उचलणाऱ्या हिटलरची जन्मपत्रिका एका स्वीडिश वर्तमानपत्राने छापली, त्या खाली पत्रिकेवरून वर्तवलेले भविष्य दिले. हिटलरच्या निकटचा सहकारी गोबेल्स याने ते वर्तमानपत्र हिटलरला दाखविले. हिटलरने ते भविष्य वाचण्याची तसदी न घेता ते गोबेल्सला परत दिले. त्याने ठामपणे सांगितलं. ‘असल्या भाकड गोष्टींवर माझा मुळीच विश्वास नाही.’ स्वतःवर ठाम विश्वास असणाऱ्या व्यक्ती भविष्यावर मुळीच विश्वास ठेवत नाहीत. आपलं भविष्य अपापल्याच मुठीत आहे हे ते सिद्ध करून दाखवितात. वाट पाहतात ती फक्त योग्य संधी मिळण्याची आणि ती मिळाली की तिचं सोनं करतात.

--◆◆*◆◆--

फळ्याचे महत्त्व

मध्य प्रदेशातील बस्तर जिल्हा फार मागासलेला आहे. आदिवासींची वस्ती तेथे जास्त आहे. अशा भागात “श्री शिवानंद” नावाचा आश्रम आहे. तेथे श्री सदाप्रेमानंदसरस्वती नावाचे तत्त्वनिष्ठ स्वामी मुलांना, मोठ्यांना शिकवीत. त्यांच्यामुळे तेथील लोकांवर चांगले संस्कार झाले.

तेथील शाळा पहाण्यास एकदा त्या विभागाचे कमिशनर आले. शाळेचे कार्य पाहून ते प्रभावित झाले. त्यांनी स्वामीजींना म्हटले, “या आश्रमाला काय साहाय्य करू?” स्वामीजींनी मागितला एक फळा. कमिशनराना मोठे आश्चर्य वाटले. “एवढेच ? ही तर अत्यंत किरकोळ गोष्ट झाली. अधिक काहीतरी मागा.” स्वामीजी मंदपणे हसून म्हणाले, “माझी ही मागणी फार क्षुल्लक वाटते काय ? अहो, या फळ्यावर लिहून, त्यावरून वाचूनच ना तुम्ही मोठे झालाय, कमिशनर झाला, नाही का ?”

स्वामींच्या प्रश्नाने कमिशनर प्रभावित झाले. त्यांनी शाळेला उपयुक्त वस्तू व बरीच सुंदर पुस्तके भेट म्हणून दिली.

--◆◆*◆◆--

सत्यवादी

एकदा एका शिक्षकांनी वर्गातील मुलांना घरून सोडवून आणायला काही गणिते दिली. गोपाळने सगळी गणिते सोडविली. पण एक मात्र त्याला काही केल्या सुटेना. गोपाळला काही सुचेना. शेवटी त्यांना आपला एक मित्र गाठला. त्याच्याकडून ते गणित सोडवून घेतलं.

दुसऱ्या दिवशी वर्गातील सर्वांची गणितं शिक्षकांनी पाहिली. ते गणित गोपाळशिवाय कुणालाही सुटलं नव्हतं. अवघडच होतं ते गणित. तरीही गोपाळनं ते सोडविलंच याचा शिक्षकांना आनंद झाला. त्यांनी गोपाळची पाठ

थोपटली. त्याला शाबासकी दिली. अन् त्याच क्षणी गोपाळ हुंदके देऊन रडू लागला. शिक्षकांना काय झालं ते कळेना. ते त्याला कारण विचारू लागले. त्याला समजावू लागले. शेवटी डोळे पुसत गोपाळने शिक्षकांना सांगून टाकलं, “गुरुजी, ते गणित मला सुटलं नाही. मी ते मित्राकडून सोडवून घेतलं होतं.” गुरुजींचा आनंद संपला पण गोपाळनं खरं सांगितल्यानं त्यांना गोपाळचा अभिमान वाटला.

मुलांनो, हा गोपाळ म्हणजे कोण ? ते होते, नामदार गोपाळकृष्ण गोखले.

--◆◆*◆◆--

सारे काही माझेच ?

एक बहुश्रुत कीर्तनकार होते. निरनिराळी वचने, दाखले देऊन, गोष्टी सांगून कीर्तन खुलवायचे. लोकही रंगून जायचे, कीर्तनाला गर्दी करायचे. हरिदासबुवांची खूप स्तुती करायचे.

एकदा ह्या कीर्तनकाराला एक गावी त्यांचा जुना वर्गमित्र भेटला. त्यांनी त्याला आपल्या निवासस्थानी बोलाविले. आगत स्वागत केले व म्हणाले, “अरे, एकदा माझ्या कीर्तनाला ये ना, लोक माझी खूप स्तुती करतात. पहा तर एकदा” मित्रानं मान्य केलं. रात्री तो कीर्तनाला गेला. कीर्तनकार रंगात आले. एकेक वचने सांगू लागले. नवा श्रोता मित्रत्वाच्या नात्याने पुढेचबसला होता. बुवांच्या एकेक वचनावर अभिप्राय देऊ लागला. “हे तर शंकराचार्यांनी म्हटलंय, हे रामदासांचे वचन, हे ज्ञानेश्वरीतच सांगितलेय आणि हे तर एका इंग्रजी वचनाचं भाषांतर आहे.” बुवा चिडून म्हणाले, ‘अरे मूर्खाप्रमाणे सारखा अडथळा आणू नकोस.’ लगेच मित्र उद्गारला, ‘हे मात्र तुमचे स्वतःच वाक्य आहे हं !’

लेखक, वक्ते, राजकारणी अनेक वचने स्वतःचीच असल्यासारखी सांगत असतात. पण अहंकार बरा नव्हे.

--◆◆*◆◆--

शास्त्राचा उपयोग कोणता ?

प्राचीन भारतात नागार्जुन नावाचे एक महान रसायनशास्त्रज्ञ होऊन गेले. त्यांना एका सहाय्यकाची आवश्यकता होती. दोन तरुण या कामासाठी त्यांच्या मुलाखतीला आले म्हणा ना - आचार्यांनी दोघांत एक पदार्थ दिला व त्यापासून एक विशिष्ट रसायन करून आणायला सांगितलं. तीन दिवसांचा अवधी दिला. दोघे उत्साहाने कामाला लागले. तीन दिवसांनी परत आले. आचार्यांनी विचारलं, 'कामात कांही अडचणी तर आल्या नाहीत ?' पहिला अभिमानाने म्हणाला, "आईला ताप होता वडील पोटादुखीनं हैराण झाले होते. भाऊ पडल्यामुळे हाडाला मार लागला होता. पण माझी साधना मी सोडली नाही व हे रसायन करून आणलं आहे." दुसरा म्हणाला, आचार्य, क्षमा असावी. मी घरी जात असता वाटेत एक वृद्ध रुग्ण दिसला. निर्धनही होता बिचारा. त्याला औषधोपचार करून त्याची व्यवस्था लावण्यात वेळ गेला. आपण दिलेलं काम पूर्ण करू शकलो नाही. कृपया आणखी दोन दिवसांची सवड द्यावी.

आचार्यांनी त्याचीच निवड केली. ते म्हणाले, 'रसायन शास्त्राचा उपयोग जीवन रक्षणासाठी झाला पाहिजे. समाजविन्मुख ज्ञानाचा काय उपयोग ?'

--◆◆◆◆--

गरज सरी आणि वैद्य मरी

वैशाख महिना. दोघे प्रवासी प्रवास करीत होते. सूर्य वर येऊ लागला तसतसा त्रास वाढत चालला. त्या रणरणत्या उन्हात चालणे त्यांना असह्य वाटू लागले. उष्मा फारच वाढल्याने प्रवासी हैराण झाले. थोडी का होईना पण सावली आणि घटकाभर विश्रांती मिळण्यासाठी आतुर झाले. दूरवर त्यांना एक झाड दिसलं, पानांनी गच्च भरलेलं त्या सावलीत बसण्यासाठी त्यांनी आपला वेग वाढविला. थंडगार सावलीत बैठक मारली. थोड्या वेळाने ते तेथेच आडवे

झाले. जागे झाले तोवर ऊन उतरलं होतं. उठून बसले. एकाचं लक्ष वर झाडाकडे गेलं. म्हणू लागला "अरे, केवढं मोठं आहे हे झाड पण काय कामाचं? ना फूल ना फळ. अगदी निरुपयोगी आहे हे."

दुसऱ्यानं त्याचीच री ओढली. म्हणाला, "असलं झाड कोणा मूर्खानं लावलं कुणास ठाऊक, तोडून टाकण्याच्या लायकीचं आहे हे."

त्याचं बोलणं ऐकून झाडाला राग आला. त्याची पानं जोरात सळसळू लागली. झाड म्हणालं "मूर्खानो, ऐन उन्हाच्यावेळी सावलीसाठी तळमळत होतात. माझ्या आश्रयाला आलात. मी थंडगार सावली दिली. ते इतक्यात विसरलात आणि माझ्या जिवार उठता काय ? मी नसतो तर तुमचं काय झालं असतं ?"

प्रवासी वरमले. त्यांनी न बोलता पुढचा रस्ता पकडला. आपल्याला मदत हवी असते तेंव्हा मदत करणारा चांगला. गरज संपली की त्याला लाथाडायचं हे चांगलं नाही.

--◆◆◆◆--

खरा मित्र

मितलेल्या डोळ्यांनी अंथरुणावर पडून सुजाता कंटाळून गेली होती. त्यात परीक्षेची तारीख कळली. ती अस्वस्थ झाली. डॉक्टरांना डोळ्याची पट्टी कधी सोडणार विचारू लागली. डॉक्टर म्हणाले, "पट्टी ४ दिवसांनी सोडणार, पण नंतर १५ दिवस तरी तुला बाहेर जाणं, वाचणं, लिहिणं काही करता येणार नाही."

"डॉक्टरकाका, मग माझ्या परीक्षेचे काय ?" सुजाता. डॉक्टर : "तुला दृष्टी हवी की परीक्षा?" सुजाताला रडू कोसळलं. पण त्यालाही डॉक्टरांची बंदी होती.

गौरी तिला भेटायला आली. तिने सुजाताची मनःस्थिती ओळखली. धीर दिला. म्हणाली, "अग, अजून परीक्षा खूप दूर आहे. आणि आम्ही मैत्रिणी आहोत ना ! तू बस परीक्षेला.

गौरीनं सगळ्या मैत्रिणी जमविल्या. सुजाताची अडचण

सांगितली. सगळ्यांनी बेत पक्का केला. प्रत्येकीनं विषय, वेळ वाटून घेतले. त्याप्रमाणे सुजाताकडे जाऊन ती सांगेल तो पुस्तकातील भाग वाचून दाखवू लागल्या. कुणीही सबबी काढल्या नाहीत.

सुजाता परीक्षेला बसली. चांगल्या गुणांनी पास झाली. सगळ्यांनाच आनंद झाला.

अडचणीच्यावेळी सुजाताला मदत करणाऱ्या त्याच खऱ्या मैत्रिणी !

--◆◆◆◆--

धीरोदान्त वीर

कोल्हापूरच्या शाहू महाराजांची सर्वच कृती अजब होती. १९०४ ची गोष्ट. आपल्या दोन युवराजांसह ते शिकारीला गेले होते. स्वतः एका नाठाळ घोड्यावर भाला घेऊन स्वार झाले. घोडा उधळाला चौफेर धावू लागला. इतर शिकारीमागे पडले. इतक्यात कशाने तरी त्यांचा घोडा अडला. भाला तिरपा होऊन महाराजांच्या दंडात शिरला. सर्व ताकतीनिशी घोड्याला थांबवून महाराज खाली उतरले. भाला सटकून उपसून काढला तर रक्ताची चिळकांडी उडाली. इतक्यात मागील लोक तेथे येऊन पोचले. डॉक्टरांनी औषध लावून जखम करकचून बांधली. पण थोड्या वेळाने जखम पुन्हा वाहू लागली. महाराजांनी मिरज मिशन हॉस्पिटलच्या डॉ. वानलेस यांना निरोप पाठविला. 'मोठी जखम झाली आहे. आम्ही येत आहोत.'

डॉ. वानलेस हे त्यांचे मित्रच त्यांनी दोन खाटा एकत्र बांधून घेतल्या कारण महाराजांचा देह अजब होता. इतर व्यवस्था केली. महाराज आल्यावर तातडीने इलाज केला. दुसरे दिवशी महाराज आगगाडीने कोल्हापूरला आले. जखमेचे ट्रेसिंग करण्यासाठी रोज एक माणूस डॉ. वानलेस कोल्हापूरला पाठवीत असत.

--◆◆◆◆--

संपत्तीचा खरा उपयोग

पं. मदनमोहन मालवीय बनारस हिंदू युनिव्हर्सिटीसाठी देणग्या गोळा करीत होते. एकदा लक्ष्मीनारायण नावाच्या कोट्यधीशाकडे गेले. शेटजी पूजा करीत होते. वाट पहात बसले. शेटजींचा ४/५ वर्षांचा मुलगा काडीपेटीशी खेळत होता. एक काडी काढे, मोडून टाके आणि फेकून देई. इतक्यात शेटजी बाहेर आले. त्यांनी ते पाहिले. मुलाला जोरदार फटके मिळाले.

पंडितजींनी युनिव्हर्सिटीचे कार्य, प्रगती, योजना इ. माहिती सांगितली. शेटजींनी त्यांना लगेचच पन्नास हजार रुपयांचा धनादेश दिला. पंडितजींना नवल वाटले. त्यांनी विचारले, "एका काडीच्या पेटीबद्दल आपण मुलाला शिक्षा केली आणि मला एवढी मोठी देणगी दिली. हे कसे काय?"

शेटजी म्हणाले, पेटीतल्या काड्या मोडून त्याने काय मिळवले ? त्याने लहान असली तरी संपत्तीचा नाश केला. आपण मात्र युनिव्हर्सिटी चालवून शिक्षणाचे महान कार्य करीत आहात. तुमच्या या कामाला मदत केलीच पाहिजे. हाच संपत्तीचा खरा उपयोग.

--◆◆◆◆--

कैद्यांचे देशप्रेम

तुरुंगात शिक्षा भोगणारे कैदी म्हटले की, चोऱ्या, दरोडे, अत्याचार करणारी दुष्ट क्रूर माणसे अशीच आपली कल्पना असते. पण तीही माणसे असतात. त्यांच्या मनातही वात्सल्य, देशभक्ती अशा भावना असतात. त्यांच्यातही चांगुलपणा असतोच. केलेल्या गुन्ह्यांबद्दल काहींना पश्चात्तापही झालेला असतो. राष्ट्रप्रेम ही भावनाच अशी आहे की तिला गुन्हेगारही अपवाद नसतात. हे दाखवून दिलंय दिल्लीच्या तिहार तुरुंगातील कैद्यांनी !

कारगिल मोहिमेत जखमी झालेल्या जवानांसाठी त्यांना

माणसे जोडा, भारत जोडा

पुढ्याचे विविध आकाराचे तुकडे बरोबर जुळविले की, त्यातून एक संपूर्ण चित्र तयार करण्याचा लहान मुलांचा एक खेळ असतो. पाहिला आहेत कधी ?

पू. विनोबा भावे यांना भेटायला कांही महाविद्यालयीन विद्यार्थी गेले. विनोबांनी त्यांना कांही तुकडे देऊन ते जुळवून भारताचा नकाशा बनवा असे सांगितले. त्या युवकांनी खूप प्रयत्न केला. भारत काही बनेना. हे सर्व पाहणऱ्या दुसऱ्या एका तरुणाने विनोबांना विचारले, 'मी प्रयत्न करून पाहू का ?' अनुज्ञा मिळाली. त्याने थोड्याच वेळात भारताचा नकाशा पूर्ण केला. त्या युवकांना आश्चर्य वाटले. त्याने खुलासा केला. या कागदांच्या मागे मानवी अवयवांचीही चित्रे आहेत. मी ती एकत्र केली. विनोबा म्हणाले, "असेच काम करा, एकेक माणसे एकत्र करा, मने सांधा आपोआप भारत सांधला जाईल."

--◆◆◆◆--

विचारी अमोल

काळा, बावळा वाटणारा, रोजचेच पण स्वच्छ कपडे घातलेला अमोल खुषीत होता. आज त्याला मोठ्या पाहुण्याच्या हस्ते खूप बक्षिसे मिळणार होती. त्या रकमेत आठवीची पुस्तकं, वहा, फी सारा खर्च भागेल का याचा विचार करीत चालताना तो केव्हा पोचला, त्याचं त्यालाच कळलं नाही. मित्रांबरोबर सभास्थानी जात असताना शिक्षकांनी त्याला बक्षिसे घेणाऱ्या मुलांच्या गटात नेऊन बसविलं. समारंभ सुरू झाला. मुख्याध्यापकांनी पाहुण्यांची ओळख करून दिली. यंदा बक्षिसं देण्यासाठी मगनशेठनी मोठी रक्कम दिल्याचं जाहीर केलं. त्याचं औदार्य, व्यवसाय, सगळं सांगितले. मुलांची चुळबूळ सुरू झाली. म्हणून आवरतं घेतलं.

बक्षिसांची यादी वाचली जाऊ लागली. मुलं क्रमाने बक्षीस घेऊ लागली. अमोलचं नाव पुकारलं गेलं. त्याला सर्वोत्तम विद्यार्थ्याला मिळणाऱ्या बक्षीसासह ५-६ बक्षिसे मिळाल्याचं सांगितलं अमोल व्यासपीठाकडे जाऊ

लागला. मित्रांच्या टाळ्या सुरू झाल्या. पाहुण्यांकडून बक्षीस स्वीकारण्यासाठी हात पुढे न करता ध्वनिवर्धक पुढे ओढला. म्हणाला "ही सर्व बक्षिसं मिळाल्यानं मला खूप आनंद झालयं. पण.... मगनशेठनी पैसा मिळविलाय 'गुटखा' विकून. त्यांच्या मुलानं माझा मित्र सुहासच्या भावाला गुटख्याची सवय लावली. जिभेचा कर्करोग झाला त्याला. त्यातच तो गेला. गुटखा वाईट असतो. मुलांना त्याची सवय लावणारे, तो उपलब्ध करून देणारे वाईट असतात. गुटख्यावर मिळविलेल्या पैशाचं बक्षीस मी स्वीकारू शकत नाही. मला माफ करा." सगळे स्तब्ध झाले. अमोल परतला. पण पाहुण्यांनी त्याला परत बोलावले. शाबासकी दिली. 'अमोल हिरा' असं संबोधून त्यांनी स्वतःच्या खिशातून ५०० रुपये बक्षीस दिले.

मुलांना, 'अमोलसारखे विचारी व्हा' असा संदेश दिला. टाळ्यांच्या गजरात मुलांनी सद्विचारी होऊ असे आश्वासन दिले.

--◆◆◆◆--

जिद्द

फार प्राचीन काळची गोष्ट. गुरुजी शिष्यांना आपल्या आश्रमात शिक्षण देत असत. शिष्यांना गुरुजींची सेवा करावी लागत असे. शिष्याचं काही चुकलं तर त्यांना शिक्षा सुद्धा करीत असत. असेच एकदा शिष्यांनी योग्य पाठांतर केले नाही म्हणून त्यांना छड्या मारीत होते. मुकाट्याने छड्या खाऊन एकेक शिष्य खाली बसत होता. आणखी एका शिष्याचा हात वर आला. गुरुजी चमकले, ते म्हणाले, "अरे तुझ्या हातावर विद्येची रेषाच नाही. तुला मारून तरी काय उपयोग ?" त्यांनी त्याला छडी मारली नाही. शिष्याला तो मोठा अपमान वाटला त्याने मनोमन निश्चय केला, "मी माझ्या हातावर विद्येची रेषा खेचून आणीन" त्याने अनंत कष्ट घेतले. विद्या संपादन केली. एवढेच नव्हे तर तो एक महान व्याकरणकार झाला. तो म्हणजेच संस्कृतचा महान व्याकरणकार 'पाणिनी' !

--◆◆◆◆--

१९४

संस्कारटीप - विभाग ६

सत्यवचनी चोर

एक सराईत चोर एका साधूकडे गेला, आणि म्हणाला, "मला उपदेश द्या, साधू म्हणाला, "पोट भरण्यासाठी तू चोरी करतोस पण एक पथ्य पाळ, केव्हाही खोटे बोलू नकोस." असेच काही दिवस गेले. एके रात्री तो चोरीच्या निमित्ताने भटकत असता त्याला एक माणूस भेटला. त्याने चौकशी केली, "तुम्ही कोण ? कुठे चाललात ?" चोरानं त्याला सगळं खरं सांगितलं, "चोरी करायला निघालोय." तो माणूस होता वेषांतर करून भटकणारा राजा. दोघांनी मिळून चोरी करायचं ठरविलं. ते राजवाड्यात गेले. चोर जमादारखान्यात शिरला, त्याने तिजोरी उघडली. त्याला तीन हिरे दिसले. त्यातले दोन घेऊन तो परत आला आणि म्हणाला, "तीन हिऱ्यांची वाटणी कशी करणार ? म्हणून दोनच आणले. एक तुझा, एक माझा. यावर दोघे आपापल्या ठिकाणी गेले.

दुसरे दिवशी राजवाड्यात चोरी झाल्याचं कळलं. प्रधान धावत गेला. त्याने पाहिले. सोने नाणे तसेच होते फक्त दोनच हिरे गायब झाले होते. प्रधानाला वाटलं, तिसरा आपण घेतला तरी कुणाला कळणार ? म्हणून त्याने तिसरा हिरा खिशात टाकला. राजाला मात्र तीन हिरे चोरीला गेल्याचं सांगितलं. राजाने चोराला बोलावून घेतले चोरानं ठामपणे दोनच हिरे घेतल्याचे सांगितले. राजाचा चोरावर विश्वास बसला. त्याने दरडावल्यावर प्रधानाने तिसरा हिरा काढून दिला. राजाने प्रधानाला दाखविला तरुंग व चोराला केलं जामदारखान्यावरील प्रमुख.

--◆◆◆◆--

कामाचा दर्जा

संजय आणि त्याचे मित्र त्यांची वृद्ध पण मनाने तरुण असलेल्या सडुकाकांशी गाढ मैत्री होती. आज अभिजीत वगळता सगळे खुषीत होते. काका म्हणाले, "अरे अभिजीत, तू का गप्प गप्प, परवाची तुझी मुलाखत ठीक झाली ना ? अभिजीत काहीच बोलना. काकांनी फारच

आग्रह धरल्यानं सुजितने अभिजीतच्या हातातल पत्र काकांना दिलं ते म्हणाले, "अरे कायमची नोकरी मिळूनही तू रडतोस कसला ? अभिजीतला नोकरी मिळाली, पण चतुर्थ श्रेणीची म्हणून तो नाराज होता. काकांनी त्याला विचारले, "किती लोक मुलाखतीला होते रे ?"

"चारशे", अभिजीत.

"जागा किती होत्या ?" काका

"तीस"

तुझ्यात काही विशेष आहे म्हणून तर चारशेतून तुझी निवड झाली. प्रयत्न करून उन्नतीकरणं आपल्या हातात असतं. योग्य वेळी सर्व काही मिळत. निराश न होता वर जाण्याची जिद्द बाळग. प्रामाणिक प्रयत्नांनी तू निश्चित ध्येय गाठशील. खऱ्या अर्थाने यशस्वी होशील.

कोणतेही काम उच्च किंवा नीच नसतं. काम करण्याची पद्धत, हेतू, वृत्ती ही उच्च नीच असतात. उच्चपदस्थ भरपूर पगार घेऊनही लाचलुचपत करीत असेल तर ? उच्च हेतून कर्तव्य करणं हीच खरी देशसेवा असते. "ऊठ, उद्या कामावर हजर हो."

--◆◆◆◆--

ज्योतिषी

गणपाची चरायला सोडलेली म्हैस एक दिवस परत आलीच नाही. चार दोन मंडळी बरोबर घेऊन तो म्हैस शोधायला बाहेर पडला. पण ती सापडली नाही. निराशेने मध्यरात्री परतला. उजाडल्यावर शेजारच्या पाजारच्या गावी जाऊन चौकशी केली. पत्ता लागेना. घरदार अस्वस्थ होते. त्याचा मामा म्हणाला, "तालुक्याच्या गावाला चांगला ज्योतिषी आहे. आपण त्याला विचारू. तो सांगेल, म्हैस कुठे सापडेल ते, चल." बरोबर नारळ, सुपारी, दक्षिणा घेऊन गणपामामाबरोबर तालुक्याच्या गावी पोहोचला. ज्योतिषाचं घर शोधलं. ज्योतिषीबाबा घरात नव्हते. "कुठे गेले ? कधी भेटतील ?" विचारू लागला. उत्तर मिळालं. 'घरातले हंडे चोरीला गेलेत म्हणून तक्रार नोंदवायला पोलीस चौकीवर गेले आहेत.' गणपा चमकला. मनात

संस्कारटीप - विभाग ६

१९५

म्हणाला, स्वतःचे चोरीला गेलेले हंडे कुठे सापडतील, हे त्यांना कळत नाही, मग म्हैस कुठे गेली आहे हे ते कसं सांगणार ? मुकाट्याने उठला. त्यानं मामासह घरचा रस्ता पकडला. ज्योतिषावर विश्वास ठेवू नये. हा चांगला धडा त्याला मिळाला.

--◆◆*◆◆--

शपथ

कोकणातले लोक देवभोळे, श्रद्धावान खऱ्या खोट्याचा निर्णय देवळात लावणारे, देवापुढे शपथ घेऊन कोणी खोटे बोलू शकणार नाही असा विश्वास बाळगणारे त्या विश्वासास जागणारे.

कोकणातल्या एका शेतकऱ्याची अवजारे गेली. शेतकऱ्याला वाटत होतं. ती चोरली शेतकामावर येणाऱ्या मजुरांनीच. पण चोरी केल्याचं कोणीच कबूल करीत नव्हतं. शेवटी देवळात देवासमोर शपथेवर तसं प्रत्येकानं सांगवं असं गावकऱ्यांनी ठरविलं. शेजारच्या गावात जागृत देवस्थान होतं. तिथं जाऊन शपथ घेण्याचा निर्णय सगळ्यांना मान्य झाला.

प्रमुख गावकऱ्यांसह शेतकरी शेतकामगारांना घेऊन शेजारच्या गावात पोचला. त्यांना दवंडी पिटलेली ऐकू येऊ लागली. जवळ गेल्यावर सगळं स्पष्ट ऐकू आलं.

‘एकाऽ हो ऐका, आपल्या गावातल्या देवळातील सुप्रसिद्ध घंटा चोरीला गेली आहे. जो कुणी चोर पकडून देईल, चोरी कुणी केली सांगेल त्याला मोठं बक्षीस दिलं जाईल.’

दवंडी ऐकून शहाणा शेतकरी बरोबरच्या लोकांना म्हणाला, आपण इथूनच परतू. देवासमोरची घंटा चोरीला गेली. तिचा शोध लागत नाही. चोर सापडत नाही. मग माझी अवजारं चोरणाऱ्या चोराचा पत्ता कसा लागणार ?

देवावर कितीही श्रद्धा असली तरी आपले प्रश्न सोडविण्यात अंधश्रद्धा उपयोगी पडत नाहीच.

--◆◆*◆◆--

१९६

संस्कारदीप - विभाग ६

देशप्रेम

नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांनी देशाचे स्वातंत्र्य मिळविण्यासाठी आझाद हिंद सेना स्थापन केली. सेनेच्या खर्चासाठी देणग्या देण्याचे आवाहन जनतेला केले. त्या आवाहनाला जनतेने मुक्त प्रतिसाद दिला. नेताजींच्या प्रत्येक सभेत नोटाचा ढीग जमत असे. अनेक स्त्रिया अंगावरचे दागिने काढून ते निधीत टाकत.

अशीच एक सभा संपल्यानंतर एक वृद्ध स्त्री काठीच्या साह्याने चालत सुभाषबाबूंच्या जवळ आली. नमस्कार करून तिने ४/५ रुपयांच्या चुरगाळलेल्या नोटा सुभाषबाबूंच्या हातात दिल्या. म्हणाली, ‘लेकरा, माझी ही सर्व शिल्लक तुझ्या सेनेसाठी घे, मी म्हातारी इतकंच देऊ शकते ! सुभाष बाबूंना त्या म्हातारीचं औदार्य बघून भरून आले. ते म्हणाले, “माते, मी हे पैसे घेणार नाही, ते तुझ्याकडे ठेव. तुलाच त्याची जास्त गरज आहे.”

वृद्धेने ते घ्यायचे नाकारले. म्हणाली, “मला माझ्या देशासाठी इतकं तरी करायची संधी हवी.”

नेताजींनी तिला नमस्कार केला. त्यांची खात्री पटली की, ज्या देशातील माणसं इतकी देशभक्त आहेत, तो देश जास्त दिवस पारतंत्र्यात राहूच शकणार नाही.

--◆◆*◆◆--

काठीला फूट येईल ?

त्याच असं झालं. सावकाराच्या घरात चोरी झाली. चौकशी अंती लक्षात आलं वाड्यातल्या नोकरांपैकीच कोणीतरी ही चोरी केली असावी. कोणीच कबूल करीना. सावकारानं सर्व नोकरांना एकत्र बोलाविलं. त्यानं प्रत्येकाला एकेक काठी दिली आणि म्हणाला, ‘तुमच्यापैकी कोणीतरी एकानं ही चोरी केली आहे निश्चित. या काठ्या घरी घेऊन जा. त्या सगळ्या सारख्या लांबीच्या आहेत. उद्या येताना मात्र आठवणीने घेऊन या. जो अप्रामाणिक असेल त्याची काठी एक इंच वाढेल. बाकीच्यांच्या लांबीत काही फरक

पडणार नाही.’ नोकर घरोघरी गेले. चोर नोकराने आधीच आपली काठी तोडून एक इंचाने कमी केली. चोराच्या मनात चांदणं म्हणतात ना ?

दुसऱ्या दिवशी नोकर आले. चोर नोकर भीत भीत आला. त्याची काठी एक इंचाने कमी झाली होती ना ! काठ्या वाढणार कशा ? चोर बरोबर सापडला.

चोरी केव्हा तरी उघडकीला येणारच !

--◆◆*◆◆--

देशाला सावरा, नेताजींना जपाऽऽ

थोडे सैन्य, तुटपुंजी युद्धसामग्री उपासमार, निर्भीड जंगल, धो धो पाऊस अशा सर्वस्वी प्रतिकूल परिस्थितीतही आझाद हिंद फौज नेताजीवरील प्रगाढ श्रद्धेने, अंगात दैवी शक्तीच्या संचार झाल्याखेरीज लढत होती. इफाळ जिंकता आलं नाही. त्याची आत्यंतिक बोच तरुण लेफ्टनंट मनसुखला होती. समोरची टेकडीही ब्रिटिश निशाण फडफडवत त्याला आव्हान देत होती. ब्रिगेडियर कियानीला तो म्हणाला, “आज ही टेकडी जिंकलीच पाहिजे. माझ्या प्लॅटूनसह (३०/३२ सैनिकांच्या) मी ते काम करीन” कियानीनं ते हसण्यावारी नेलं. रात्र आली आणि गेली. सकाळी कियानींना आश्चर्याचा गोड धक्का बसला. टेकडीवर आपलं निशाण फडकत होतं. त्याचं असं झालं रात्री कुणाला न सांगताच मनसुखनं हल्ला चढवला. शत्रूची एक ब्रिगेड खलास केली. त्याच्या मदतीला आलेले सातशे सैनिकही लोळविले. पण टेकडी पार केली होती. कियानी तेथे जाऊन पहातो तर मनसुखचे सर्व सैनिक धारातीर्थी पडले होते. मनसुख जिवंत होता. पण त्याच्या शरीरात १३ गोळ्या शिरल्या होत्या. रक्त वाहत होते. कियानीला तो म्हणाला, “मी मरणाला भीत नाही, पण नेताजींना पाहता आलं असतं तर जिवाचं सार्थक झालं असतं. देशाला सावरा. नेताजींना जपा, जयहिंद, जय नेताजीऽ !” त्याने तेथेच प्राण सोडला.

--◆◆*◆◆--

जवानांसाठी

पाकिस्तान बरोबरच्या युद्धात जखमी झालेले सैनिक चंदीगडच्या रुग्णालयात दाखल केले जात. जखमी जवानांच्या सेवेसाठी सारं चंदीगड धडपडले. त्यांना औषधपाणी कधीच कमी पडू दिलं नाही. न्हावी रोज येऊन जवानांची दाढी करत, कुणी फळे आणीत आणि कुणी त्यांची करमणूक करी. जणू घरचंच कुणी आजारी आहे. अशी त्यांची शुश्रूषा करीत. लहान लहान मुलंही रुग्णालयात येत. त्यांच्याशी बोलत. पत्र लिहून देत. ती पोस्टात टाकत. त्यांच्या मनाला जपत. वृद्ध प्रेमानं त्यांच्या माथ्यावर हात फिरवून त्यांना धीर देत, आशीर्वाद देत.

खरं तर कुठल्या कुठल्या राज्यातले ते जवान, त्यांच्या भाषा वेगळ्या, सणवार वेगळे. पण पंजाबी लोकांनी त्यांना अपार माया दिली. ती त्यांना त्यांच्या डोळ्यांतून, स्पर्शातून कळे, लहान मुलांनी दिलेल्या खाऊतून उमगे. बरे झाल्यावर पुन्हा आघाडीवर जाण्यास ते आतुर होत.

--◆◆*◆◆--

मुलाखत

एका कार्यालयातून नोकरीसाठी मुलाखत घेणे सुरू होत. वेळ संपत आली आणि सदाशिव धापा टाकत मुलाखतीसाठी आला. बाहेरच्या खोलीत, मुलाखतीसाठी आत जाऊन आलेले काही उमेदवार रेंगाळले होते. एकमेकांची चौकशी करीत होते. काहींची मुलाखती उत्तम झाल्यामुळे त्यांपैकी प्रत्येकाला नेमणुकीची खात्री वाटत असावी. उशिरा आलेल्या सदाशिवला पाहून ते हसू लागले. शेवटचा उमेदवार बाहेर आला. सदाशिव झटकन पुढे होऊन दारावरील शिपायाला म्हणाला, “मीही मुलाखतीसाठी आलोय” शिपायाने त्याला आपादमस्तक न्याहाळून हेटाळणीच्या स्वरात म्हटले, “ही काय वेळ झाली यायची. तुम्ही कोण टिकुजी लागलात” त्याचा चढलेला आवाज साहेबांनी ऐकला, चौकशी केली आणि सदाशिवला आत बोलावलं. त्याला पहिलाच प्रश्न

संस्कारदीप - विभाग ६

१९७

विचारला गेला, तुम्हांला वेळेची किंमत नाही. तुम्ही काय नोकरी करणार ?' सदाशिवने अत्यंत नम्रपणे व नेटक्या शब्दांत सांगितलं 'येताना वाटेत एका रिक्षाने एक वृद्ध गृहस्थांना धडक दिली. ते पडले. रिक्षा गेली. माणसे जमली. मदतीला कोणी नव्हतं. तेवढ्यात एक ओळखीचे गृहस्थ भेटले. त्यांच्या साहाय्याने त्या गृहस्थांना शेजारच्याच हॉस्पिटलमध्ये पोचवून मी तडक इथे आलो. म्हणून उशीर झाला.

साहेबांनी पहिल्या क्रमांकांनं त्याची निवड केली.

--◆◆*◆◆--

संपत्तीचा उपयोग

एका कंजूष मनुष्याने आपल्याजवळील सर्व संपत्ती विकून आलेल्या पैशाची सोन्याची लगड बनवून घेतली व ती एका जागी पुरून ठेवली. तो मनुष्य रोज त्या सोन्याच्या लगडीकडे डोळे भरून पाहात असे व समाधान मानीत असे.

एका मजुराने त्याच्यावर लक्ष ठेवले आणि त्याला त्याचे गुपित समजले व त्याने गुपचूप ती सोन्याची लगड लांबविली व खड्डा पूर्ववत करून ठेवला. दुसऱ्या दिवशी कंजूष मनुष्य त्या जागी गेला व खड्डा उकरून काढला. रिकामा खड्डा पाहून तो जोराने ओरडू लागला. रस्त्यावरून जाणाऱ्या मनुष्याने रडण्याचे कारण विचारले. सर्व हकीकत समजल्यावर तो म्हणाला, "बाबारे, तुला दुःख करण्याचे काहीच कारण नाही. तुझ्याजवळ असलेल्या सोन्याचा तू वापर करीत नव्हतास. त्यामुळे त्याजागी एखादा दगड पुरून ठेव व त्या दगडाला सोने मानून रोज पाहात जा.

तात्पर्य : मनुष्य आपल्याजवळ असलेल्या गोष्टीचा, वस्तूचा उपभोग घेत नसेल, तर अशा वस्तू असूनही त्या नसल्यासारख्याच असतात. उपभोग घेतला नाही तर त्या वस्तूच्या मालकीचा उपयोग काय ?

--◆◆*◆◆--

उपकार

एका गावात एक श्रीमंत मनुष्य राहात असे. तो कधीही दानधर्म करीत नसे पण लोक त्याला 'देशभक्त' मानीत असत.

एकदा देवाचे दर्शन घेण्यासाठी अगोदर हातपाय वगैरे स्वच्छ धुवावे यासाठी तो नदीवर गेला पण हातपाय धुता धुता पाय घसरून पाण्यात पडला व गटांगळ्या खाऊ लागला. त्याला बाहेर काढायला कोणाचा धीर होईना. तेवढ्यात एका साधूचे त्याच्याकडे लक्ष गेले. त्याने त्या श्रीमंत माणसाला सुखरूप पाण्याबाहेर काढले.

साधुला देण्याकरिता त्याने खिशातून खूप पैसे बाहेर काढले; पण त्या साधूच्या हातावर ठेवली मात्र एक पावली. हेच जीव वाचविल्याचे बक्षीस !

काठावरच्या लोकांना त्या श्रीमंत माणसाचा राग आला व त्यातील एकाने तर त्याला उचलून पाण्याजवळ नेले व त्याला पाण्यात फेकून देणार इतक्यात तो साधू पुढे आला, "त्या श्रीमंत मनुष्याला पुन्हा पाण्यात ढकलू नका" असे सांगून तो सर्वांना म्हणाला, "लोकांनो, त्या मनुष्याने स्वतःच्या किमतीप्रमाणे बक्षीस देण्यासाठी खिशातून पावली बाहेर काढली. आता यापुढे गावात याला एवढीच किंमत मिळेल." हे ऐकताच श्रीमंत मनुष्य खजील झाला.

तात्पर्य : उपकारकर्त्याचे उपकार स्मरणे हे माणसाचे पवित्र कर्तव्य आहे. ते कर्तव्य प्रत्येकाने पार पाडणे अत्यावश्यक आहे.

--◆◆*◆◆--

आपलेपण

एक गरुडपक्षी एका उंच कड्यावर बसून ससा टेहळीत असता एका तिरंदाज पारध्याने त्यास पाहिले आणि अचूक नेम धरून तीर सोडला. तो तीर त्या गरुडाच्या मर्मस्थानी लागून तो अगदी मरणोन्मुख झाला. मरता मरता उरात शिरलेल्या तिराकडे त्याची नजर गेली आणि तो पाहतो तो त्या तिराच्या पिसाऱ्यास त्याचीच पिसे लावलेली त्याच्या

दृष्टीस पडली तेव्हा तो म्हणाला, "माझ्या पंखातील पिसांनी त्याचा पिसारा सज्ज केला आहे." अशा तीराने मी मरावे याबद्दल मला वाईट वाटले.

तात्पर्य - आपल्यावर आलेले संकट आपल्याच लोकांच्या मदतीने उत्पन्न झालेले पाहून त्याबद्दलचे दुःख दुणावते.

--◆◆*◆◆--

मत्सरी

एकदा एक मत्सरी मनुष्य देवाची प्रार्थना करण्याकरिता एका देवळात गेला. त्याचवेळी तेथे एक लोभी मनुष्यही आला. दोघांनीही देवाची प्रार्थना केल्यावर देव प्रसन्न झाला. तो त्यांना म्हणाला, "तुमच्यापैकी पहिल्याने जो जे मागेल त्याच्या दुप्पट मी दुसऱ्याला देई."

ते ऐकून तो लोभी मनुष्य गप्प बसला. त्याने मनातून देवाजवळ पुष्कळ गोष्टी मागायच्या ठरविल्या होत्या पण आपण आधी काही मागितले तर दुसऱ्याला दुप्पट मिळेल आणि आपण गप्प बसलो तरच आपला जास्त फायदा होईल, असा विचार करून तो काहीच बोलला नाही.

मत्सरी मनुष्यालाही काय मागावे याची पंचाईत पडली पण शेवटी त्याच्या स्वभावाला अनुसरून तो म्हणाला, "देवा, माझा एक डोळा फोड," अर्थातच त्या लोभी माणसाचे दोन्ही डोळे फुटले.

तात्पर्य - आपलं त्यात वाईट झालं तरी चालेल पण दुसऱ्याचं नुकसान करण्यातच मत्सरी मानसांना आनंद वाटतो.

--◆◆*◆◆--

जबाबदारी

पंडित जवाहरलाल नेहरू एक दिवस खेडेगावात स्वातंत्र्यचळवळीनिमित्त गेले. तेथे त्यांनी भाषण केले. भाषण संपल्यावर एक खेडूत पंडितजीजवळ आला व म्हणाला, "पंडितजी, मी असे ऐकतो की, आपण लवकरच मलायला जाणार आहात. तेव्हा तिकडून परत

येताना माझे एक लहानसे काम कराल का ?" "अवश्य!" पंडितजी हसून म्हणाले. 'मला ते काम करता येण्यासारखं असेल तर मी ते नक्कीच करीन. सांग पाहू तुझं काम.' त्यावर तो म्हणाला, 'मी पूर्वी मलायात राहात होतो. तेव्हा माझा मुलाला तेथील एक औषधाने गुण आला होता. माझा मुलगा पुन्हा त्याच रोगाने आजारी आहे. परंतु मलायातील ते औषध इथे मिळत नाही. तेव्हा कृपा करून तेवढे ते औषध घेऊन या. पंडितजींनी त्या माणसाचे नाव व पत्ता तसेच औषधाचे नाव लिहून घेतले आणि मलायात गेल्यावर कामाची गर्दी असतानाही त्यांनी ते औषध मिळवून त्या गृहस्थाच्या पत्त्यावर पोस्टाने बिनचूकपणे पाठवून दिले.

तात्पर्य : आपल्यावर जर कामाची जबाबदारी सोपवली तर ती प्रामाणिक काळजीपूर्वक जबाबदारी स्वीकारून पूर्तता करणे आवश्यक आहे.

--◆◆*◆◆--

उपदेश

एका शेतात एक शेतकरी अंबाडीचे बी पेरत होता. कुंपणावर बसलेल्या पक्ष्यांतला एक शहाणा पक्षी म्हणाला, "हा अंबाडीची पेरणी करत आहे, याच्यापासून सावध राहा. आत्ताच सर्वांनी मिळून ते सर्व बी गिळून टाका, नाहीतर मग पश्चात्ताप करण्याची वेळ येईल पण त्याच्या या बोलण्याकडे कोणी लक्ष दिले नाही. काही दिवसांनी अंबाडी शेतात पिकली. त्याची कापणी होऊन अंबाडीचे दोर वळले गेले. त्यापासून जाळी तयार झाली आणि पक्ष्यांना पकडण्याकरिता त्याचा उपयोग होऊ लागला अखेर शेवटी त्या पक्ष्यांना त्या शहाण्या पक्ष्याच्या बहुमोल उपदेशाची किंमत समजली. पण त्या वेळी खूप उशीर झालेला होता.

तात्पर्य : एखाद्याने दिलेला उपदेश जर योग्य असेल तर तो वेळीच अमलात आणला पाहिजे. अन्यथा पश्चात्ताप करण्याची वेळ येते. म्हणून दुसऱ्या सुज्ञ व्यक्तींनी दिलेल्या योग्य सूचना सदैव अमलात आणाव्यात, त्यातच आपला उत्कर्ष होतो.

--◆◆*◆◆--

काळ

एका झाडाच्या ढोलीत काही धनगरांनी आपली भाजी भाकरी ठेवली होती. एका भुकेलेल्या कोल्ह्याने ती पाहिली आणि आत शिरून त्याने ती खाऊन टाकली पण पोट मोठं झाल्या कारणाने त्याला त्या ढोलीतून बाहेर पडता येईना. त्याचं रडणं-ओरडणं ऐकून जवळून जाणारा दुसरा एक कोल्हा तेथे आला आणि काय झालं ते विचारू लागला. सगळी हकीकत समजल्यावर तो म्हणाला, “अस्सं, मग आता आत जाताना जितका बारीक होतास तितका होईपर्यंत तू आत राहा. मग तुला सहज बाहेर पडता येईल.”

तात्पर्य : काही कठीण समस्या केवळ काळानेच सुटू शकतात.

--◆◆◆◆--

एकीचे बळ

एक शेतकरी आपल्या शेतात मध तयार करीत असे. एकदा एका अस्वलाने कुंपण मोडून शेतात प्रवेश केला आणि तेथे पोळ्यात असलेला मध ते खाऊ लागले. त्याबरोबर सर्व मधमाशांनी एकदम त्याच्यावर हल्ला चढविला पण अस्वलाची कातडी जाड असल्यामुळे मधमाशांचे काही चालले नाही. पण मधमाशा त्याच्या नाकावर व डोळ्यावर वळवळ करू लागल्यामुळे त्याला अतिशय खाज सुटली. त्यामुळे त्रासून अस्वल उतावीळपणे नाक आणि डोळे ओरबाडू लागले. व त्याच्याच नखांमुळे ते रक्तबंबाळ झाले.

तात्पर्य : लहान प्राण्याचा स्वाभिमान दुखावला तर त्यात प्राण्याच्या एकजुटीच्या गुणामुळे ते बलाढ्य शक्तीलाही नमवितात.

--◆◆◆◆--

माणुसकी

एकदा इंडिया हाऊसच्या माडीवर सावरकर बॉम्बचे रसायन तापवण्याचा प्रयोग करीत होते. ते पहात मदनलाल धिंग्रा जवळच बसले होते. रसायन उकळू लागताच चुलीवरून उतरले नाही तर त्याचा स्फोट होऊन घरावरचे छप्परच उडले असते. अन् ते बिंग बाहेर फुटले असते, पण सावरकर भांडे उतरवण्याचा चिमटा घेण्यास विसरले होते. त्यामुळे दिडमूढ झाले. पण ते दिसताच मागचा पुढचा विचार न करता मदनलालनी हातानेच ते तापलेले भांडे चुलीवरून उतरवले. त्यात त्यांचे हात चांगलेच पोळून निघाले पण त्यांनी हूँकी चूँकेले नाही. सावरकरांनी निःश्वास टाकला.

तात्पर्य - संकटकाळी स्वतःचाच विचार न करता संकटावर मात करण्यासाठी प्रयत्न करणेच माणुसकीच्या दृष्टिकोनातून श्रेष्ठ ठरते.

--◆◆◆◆--

सुसगुण

समर्थ रामदास स्वामी भिक्षेसाठी कऱ्हाड यागावी गेले होते. भिक्षा मागत असताना एका विधवा स्त्रीने आपलाच पाच वर्षांचा मुलगा समर्थांना भिक्षा म्हणून दिला. समर्थांनाही आनंद वाटला. मुलाला घेऊन ते निघाले. पुढे हा मुलगा समर्थांबरोबर राहू लागला. समर्थांचे संस्कार त्या मुलाच्या मनावर झाले होते. एक दिवस समर्थांनी त्या मुलाला विहिरीत उडी मारण्यास सांगितले. त्या मुलाने त्वरित उडी मारली आणि आश्चर्य असे घडले की, विहिरीत त्या मुलाने उडी मारल्याबरोबर रामदासांनी त्या मुलाला झेलेले आणि मांडीवर बसवून मेवामिठाई खाऊ घातली. नंतर वर आल्यावर त्याने सर्वांना ही हकीकत सांगितली. हाच मुलगा पुढे समर्थभक्त तंजावर प्रांतातील मठाचा मठाधिपती झाला व धर्मप्रसाराचे कार्य त्याने केले.

तात्पर्य : माणसाच्या अंगी काही चांगले सुसगुण असतात पण ते शोधावे लागतात. तसे केले तरच माणसाचा उपयोग समाजासाठी होतो.

कलावंत

शिवाजी महाराजांबद्दल नितांत आदर असलेला भूषण नावाचा एक कवी होता. त्याच्या जीवनातील ही कथा. भूषण आपल्या वडील बंधूंकडे रहात होता पण काही कारणामुळे त्याला दुसरीकडे जावे लागले. तो कमाऊनच्या पहाडातील एका हिंदू राजाच्या पदरी जाऊन राहिला. थोड्याच दिवसांत आपल्या अंगच्या असामान्य गुणांनी त्याने राजावर आपली चांगलीच छाप बसविली.

एक दिवस राजाने भूषणाच्या काव्यगुणावर खूष होऊन त्याला एक लाख रुपयांचे बक्षीस दिले व तो गर्वने भूषणला म्हणाला, “माझ्यासारखा दाता तुला पृथ्वीतलावर दुसरा आढळणार नाही.” तो ताडकन राजाला म्हणाला, “महाराज आपण म्हणता ते मला मान्य नाही. आपणासारखे एकच काय परंतु हजारो दाते या पृथ्वीतलावर आहेत.” असे म्हणून एक लक्ष रुपयांचे बक्षीस तिथेच टाकून भूषण बाणेदारपणे निघून गेला.

तात्पर्य : मनुष्याजवळ स्वतःबद्दलची जाणीव, बाणेदारपणा असावा. कलावंताच्या गुणांची दखल ज्या व्यक्ती सचोटीने घेतात त्यांचेच अस्तित्व कलावंताने मान्य करावे, गर्विष्ठ, उन्मत्त लोकांचे नव्हे.

--◆◆◆◆--

युक्ती

सूर्य आणि वारा या दोघांची आपापल्या पराक्रमाबद्दल एकदा पैज लागली. जवळच एक वाटसरू बसला होता. त्याच्या अंगावरची घोंगडी काढून ठेवण्यास त्यास जो भाग पाडील तो खरा पराक्रमी समजावा, असे त्यांनी ठरविले. प्रथम वाऱ्याने फार जोराने वाहून वाटसरूच्या अंगावरील घोंगडी उडविण्याचा पुष्कळ प्रयत्न केला. परंतु वाऱ्यामुळे जसजशी अधिक थंडी वाजू लागली तसतसा तो वाटसरू आपली घोंगडी अधिकच बळकट धरू लागला. शेवटी वारा दमला आणि स्वस्थ बसला. मग सूर्याने आपला पराक्रम दाखविण्यास सुरुवात केली. प्रथमतः आकाशात

जे ढग आले होते ते त्याने दूर घालविले, नंतर त्याने आपली प्रखर किरणे वाटसरूच्या अंगावर सोडली. ती उष्णता त्या वाटसरूस सहन न झाल्यामुळे त्याने आपल्या अंगावरची घोंगडी काढून ठेवली.

तात्पर्य : नुसत्या शक्तीच्या बळावर सगळीच कामे सिद्धीस जातील असे नाही.

--◆◆◆◆--

विनम्रता

स्वामी दयानंद लहान असतानाची गोष्ट. ते गुरुजीकडे शिष्य म्हणून राहिले होते. गुरुजी अतिशय विद्वान होते. त्याचप्रमाणे तापट म्हणूनही त्यांची प्रसिद्धी होती.

या गुरुजींची शिस्त फार कडवी होती. त्यांना आश्रमाच्या आवारात केर पडलेला खपत नसे. हा केर काढण्याचे काम दयानंदाकडे होते.

एक दिवस काही कारणांमुळे दयानंदानी केर काढला नाही. आश्रमात फिरता-फिरता गुरुजींच्या पायाला केर लागला. झाले, गुरुजींच्या तळपायाची आग मस्तकाला गेली. त्यांनी छोट्या दयानंदाला बोलावले नि दंड्याने बडविण्यास सुरुवात केली. परंतु दयानंदाने हूं का चूँ केले नाही.

गुरुजी शांत झाल्यावर त्यांचे हात दाबीत म्हणाले, “गुरुजी, आपणास फारच त्रास झाला नाही का ? यापुढे आपण स्वतः मला मारण्याचे श्रम घेऊ नका. मला शिक्षा करायची झाली तर दुसऱ्या कोणाकडून मला मार घ्या. आपण त्रास घेऊ नका.”

दयानंदाचे उद्गार ऐकून गुरुजींच्या डोळ्यांतून अश्रुधारा वाहू लागल्या.

तात्पर्य : प्रत्येक शिष्याकडे गुरूविषयीची निष्ठा असावी. गुरुंनी प्रसंगी दिलेला मार ही शिष्याच्या उज्ज्वल आयुष्याची सुरुवात असते. कारण गुरू हे शिष्याच्या भल्याकडे लक्ष देतात. तसेच दुसरी व्यक्ती रागावली तर आपण शांत बसावे, त्यातच खरी विनम्रता दिसून येते.

--◆◆◆◆--